

NAŠI ZAPISKI.

SOCIALISTIČNA REVIIJA.

Št. 5-6. (Maj-Junij.)

LETO X.

VSEBINA:

HENRIK TUMA: PREPOROD. — *ABDITUS*: SLOVENC
ALI JUGOSLOVANI? — *IZ „RABOTNIČESKEGA
VESTNIKA“ SOFIJA*: BALKANSKA ZVEZA IN SOCIALNA
DEMOKRACIJA. — *A. STEBI, SARAJEVO*: DELAVSKI
PROBLEMI IN ORGANIZACIJE. — *SR. JAKŠIČ, SARAJEVO*:
SOCIJALISTIČKI RADNIČKI POKRET U BOSNI I HERCE-
GOVINI. — *JOSIP PETEJAN, TRST*: RAZVOJ ORGANI-
ZACIJ ZIDARJEV NA JUGU. — *K. SLANC*: VSEUČILIŠČE
V TRSTU. — *ANTON DERMOTA*: REVOLUCIJA-EVO-
LUCIJA-REFORMACIJA. — *H. TUMA*: SEKSUELNI
PROBLEM. — *IGNAC MIHEVC, TRST*: MOJA DRUŽICA.
— — — GOVOREČA LIPA. — *PREGLED*. — — —

UREDNIK IN IZDAJATELJ: Dr. HENRIK TUMA V GORICI.

- - - LASTNIK: KONZORCIJ NAŠIH ZAPISKOV. - - -

V GORICI 1913.

TISKA: „GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

Naši Zapiski izhajajo vsak mesec.

Naročnina: Za Avstro-Ogrsko za vse leto K 5 s poštnino vred, za pol leta in za četrto leta sorazmerno; za Nemčijo K 5'80, za ostale države K 6'40.

Posamezna številka 42 vinarjev.

Za organizirane delavce in dijake na leto K 3'60, posamezne številke 30 vinarjev. Celi letniki 1911 in 1912 po 2 kroni 50 vin. in poštnino.

Rokopisi in časopisi v zameno naj se pošiljajo na uredništvo, naročnina in reklamacije pa na upravo Naših Zapiskov.

To številko poslali smo le naročnikom, ki so poravnali naročnino za prvo poluleto 1913.

Za II. poluleto priložili smo poštne položne liste.

Kdor ne želi lista, prosimo, da vrne list nazaj.

Uredništvo in upravništvo.

HENRIK TUMA:

Preporod.

The worst romance is not so corruptnig as false history, false philosophy, or false political essays (najslabši roman ne pride tako, nego kriva zgodovina, kriva filozofija ali krivi politični eseji).

John Ruskin.

Na Balkanu izvršil se je velik zgodovinski proces — propad fevdalne države turške in vstajanje demokratičnih narodov Blgarov in Srbov. Armada strogo vojaške države podlegla je navalu narodnega opolčenja.*) Bojni krik »Allah« obmolknil je v Evropi za vedno. Naravno je, da morajo veliki dogodki na Balkanu imeti svoj odmev in odraz najbolj v fevdalni, absolutistični Avstriji, imajo ga pa v celi vojaški, nacionalistični Evropi. Posebno velik vtis morajo imeti zgodovinski balkanski dogodki na sosedne avstrijske Srbe, Hrvate in Slovence. Je le varanje samega sebe, ako vidimo v Avstriji moderno konstitucionelno državo. V Avstriji dejanski vlada samovladar, prvi in zadnji apel, kedar gre za obstoj in moč države, pride in gre od vladarja in na vladarja, oprt na vojsko, duhovstvo in fevdalno plemstvo. Kljubu vsemu vrvenju nacionalističnega potezanja je Avstrija danes formalno še nemška država. Zato ob zmagi demokratičnih držav, srbsko-blgarskega opolčenja tolike zmedenosti v vladajočih krogih avstrijskih, zato toliki strah za prestiž avstrijske države. Svež pomladanski dih veje od juga iz okrvljenih tal balkanskega polotoka, dih svobode jugoslovanskih plemen, ki so šest sto let robovala fevdalni muzulmanski vojaški turški državi. Avstrija smatrala je od nekdanj, da ima zgodovinsko misijo na Balkanu. S kronanjem orgskih kraljev za kralje Dalmatinske je v zgodovini nastopila pretenzija avstro-ogrskih vladarjev na Balkanu. Zmagovito orožje ogrskih kraljev segalo je v Bosno, Srbijo in Blgarijo in s poročitvijo bizantinskega carja Isaka II. Angela z Margerito, hčerjo ogrskega kralja Bela III. so se ogrski kralji smatrali le-

*) opolčenje опълчение blgar., ополчение rusko Miliz; ker smo prevzeli polk, smemo dosledno prevzeti tudi potrebni izraz opolčenje. Uredništvo.

gitimne dediče carske krone Carigrajske. L. 1102. bil je kronan Koloman arpadski za kralja Dalmacije in Hrvatske. L. 1135. pridel si je zmagoviti Bela I. ime kralja Bosanskega. L. 1202. postavil je kralj Emerik na srbski prestol kneza Vukana in se torej imenoval rex Serbiae. L. 1261. podvrgel si je ogrski kraljevič Štefan Vlaško in postal dux Transylvaniae in dominus Cumanorum (Vlaška = pars Cumanorum). L. 1264. prodril je isti do blgarske prestolice Trnovo ter se z nastopom na prestol ogrski l. 1270. nazval rex Bulgariae.

Ko je po bitvi pri Mohaču l. 1526. prešla ogrska krona na habsburško rodbino, prevzela je le-ta vse pretenzije ogrskih kraljev ter kljub temu, da je Soliman Veliki prodril istodobno skoraj do zidov Dunajskih in premenil ogrsko v turški pašalik, od takrat naprej ni nikdar opustila misli, da je poklicana pridružiti si kraljevino dalmatinsko, bosansko, srbsko in celo carstvo blgarsko. Po odboju turškega navala l. 1683. pred Dunajem, po zmagi princa Evgena pri Zenti l. 1697. in zavzetju Belegagrada 1717. kazalo je kakor da se pretenzije Habsburžanov na balkanski polotok tudi v doglednem času obistinijo. Zmagovito je grof Piccolomini s svojimi oklepniki prodril po Moravi in Vardarju l. 1689. do Skoplja, starodavni stolici srbskega cara Štefana Dušana Velikega. Od takrat naprej smatrali so se Habsburžani zaščitnike krščanstva in varuhe srbskega naroda. Dunajski dvor je prirejal in podpiral vstaje med Srbi in Blgari vsakokrat, kedar je nastopil konflikt med Avstrijo in Turčijo ali se je kaj tacega iskalo. Kedar so srbske in blgarske čete izpolnile svojo nalogo, prepustile so se turškemu maščevanju. L. 1689. pozvala je Avstrija Jurija Brankoviča na vstajo, a že l. 1711. umrl je v avstrijskem jetništvu, ker je bil na sumu zveze s pravoslavno Rusijo. Trumoma vabila je Avstrija srbske izseljence izpod turškega jarma, obečaje jim svobodo vere in samoupravo v Banatu. Raška, zibelj srbske kraljevine, jedro srbske narodne moči, izselila se je na poziv in obljube Habsburžanov l. 1690. pod pečanskim patrijarhom Arzenijem preko Save in Donave na južno Ogrsko.

V 17. in 18. veku so Habsburžani bili mogočni cesarji nemški in veliki pomen Avstrije bil je vezan na nemško cesarstvo, črte razvoja in smeri moči držale so od Frankobroda do Dunaja. Z nastopom Napoleona pretrgala se je prvič vez habsburške monarhije z nemškim cesarstvom, ko je l. 1806. Franc bil kronan cesarjem Avstrije. Vprvič se je pretrgala črta Frankobrod-Dunaj. Dunajski kongres je leta 1815. povrnil staro nemško krogno avstrijskim Habsburžanom, a Avstrija je stopila istočasno z Dal-

macijo za vedno na Balkan, ter ž njo segla globoko doli ob Adrijski obali. Z istim kongresom je Avstrija postala tudi gospodar Milanskega in Beneškega. Kršna Dalmacija stala je daleč v ozadju za bogatimi severno-italijanskimi provincijami, bila je le privesek nekdanje beneške republike ter je Avstrija formalno in dejansko stopila na Adrijo le kot dedinja benečanskih dožev. Balkanski interesi stali so v ozadju.

Ob ustaji moravskih Srbov od leta 1804. naprej pod Karajorgijem proti Turkom varoval je knez Metternich legitimni princip Turčije ter obsojal revolucijo proti turški državi in oblasti. Avstrija se je sicer smatrala naravno naslednico turške države po nje razpadu, zato pa ni dovolila, da bi se ljudstvo samo z orožjem osvobodilo. Radi tega se je imela kneževina Srbska zahvaliti za svojo samoupravo ruski intervenciji. Polusvobodna balkanska država bila je dar ruskega, pravoslavnega, absolutnega vladarja. V zaščito pravoslavja in proti volji kneza Metternicha prišle so ruske čete srbskim četašem na pomoč, proti njegovi volji je Srbska postala prva kneževina na Balkanu.

V zaščito pravoslavja osvobodila je Rusija z Bukareškim mirom l. 1812. Rumunsko, z Odrinskim l. 1829. Grško, ter tako izpodrinila vpliv Avstrije na Balkanu. Ta je zavistno gledala rastočo moč Rusije, ni pa videla jasno lastne svoje misije na jugu. Zato je ob Krimski vojski sicer stala ob strani, a vendar zaprla pot ruski vojski preko Vlaške. Avstrija ni spoznala svoje misije na jug niti takrat, ko se je po bitvi pri Kraljevem gradu l. 1866. končno in za vedno pretrgala zveza Frankobrod-Dunaj. S tem porazom je Avstrija prenehala biti nemška država, morala bi se nasloniti na moč lastnih narodov, obrniti smer politike in ekonomije na jug in Balkan. Habsburžani niso hoteli kreniti te poti, Avstrija hotela je formalno ostati nemška država. Ustvaril se je dualizem kot kompromis nemškega in madjarskega klina, ki naj deli severne in južne Slované v svrhu nadvlasti, izkoriščanja in ohranitve nemško-madjarskega značaja na dvoje. Avstrija bila je odsekana od srednje nemške Evrope z nemškim pruskim mečem, a nje državniki so bili nesposobni izpoznati novo zgodovinsko misijo.

Po miru St. Stefanskem ko je bila Rusija na tem, da iztisne Turke iz Evrope in na Berlinskem kongresu sledila je Avstrija precej nezavedna vplivu nemškega kanclerja Bismarka, ki je v interesu velike Nemške misleč Avstrijo odvrniti docela iz srednje Evrope, zasedla Bosno in Hercegovino in s tem storila odločen

korak v smeri Dunaj-Solun. Vsa velika bodočnost Avstrije se je s tem obrnila proti Adriji in Balkanu.

Z nejevoljo gledali so l. 1878.—1880. jugoslovanski šoviniisti poraz bosenskih vstašev ob avstrijski okupaciji. Že takrat trdil sem ob splošnem nasprotju, da je okupacija Bosne in Hercegovine v interesu Slovencev in avstrijskih Slovanov, da je z okupacijo Bosne in Hercegovine zapisano v zgodovini, da mora Avstrija postati slovanska država ali pa poginiti. Bil sem docela nerazumljen, zaničevaje so politični modrijani slovenski gledali na nedoletnega učitelja. In vendar nam najnovejši balkanski dogodki potrjujejo, da je temu tako. Kakor se je velika zgodovinska črta Frankobrod Dunaj po bitki pri Kraljevem gradu pretrgala, tako gre z okupacijo Bosne razvoj Avstrije z nujno silo kot slovanske države na jug. Danes mora Avstrija stremeti za vez Dunaj-Solun, danes mora stremeti za posest ob Adriji, ali pa se mora odpovedati samostalnemu velikemu državnemu življenju.

Po Kraljevem gradu in okupaciji Bosne moral bi bil torej nastopiti preporek avstrijske države, preporek nje narodov. A veliki zgodovinski dogodki na Balkanu 1912.—1913. so našli avstrijske državnike nepripravljene. Živel so še vedno kot zastopniki stare absolutistične, fevdalne, nemške avstrijske države, v pretenzijah na Balkan je bil cesar in kralj avstroogrski še vedno predstinitiran kralj srbski in blgarski. Avstrijski državniki niso mogli umeti, da se je na Balkanu tekom 19. stoletja izvršil preporek po Rusiji osvobojenih narodov grških, srbskih in blgarskih na lastni kulturni in demokratični podlagi. Na eni strani še vedno fevdalna država, kateri vsled pomanjkanja narodne volje in ljudske moči še vedno odloča vladar, na drugi strani sveži, demokratični narodi Srbov in Blgarov, kjer mora slediti kralj ljudski volji. Na eni strani formalno nemško-ogrska Avstrija, ki z vsemi sredstvi zadržuje narodno moč Čehov, Poljakov, Rusinov, Slovencev, Hrvatov, Srbov, po drugi strani enotne narode Srbov in Blgarov, polne razmaha in bujne rasti. Vez Dunaj-Solun je s tem ogrožena! Stopili ste si nasproti dve kulturi, dve organizaciji! Na poti Avstriji proti egejskemu morju proti Avstriji stoje mlade krepke države, srbska, blgarska in grška. Črta Belgrad-Skoplje-Solun je postala življenska žila Srbije, črta Donava-Sofija-Skoplje Solun je življenska žila Blgarske, Solun kot trgovišče in izhodišče Evrope na Egejsko morje je srčna žila Grške.

Italija je po Kraljevem gradu z Beneško prevzela staro dedno pravico na Adrijo, s črto Brindisi-Valona ji mora postati izključni gospodar.

Po zasedanju Bosne in Hercegovine bil bi naraven cilj Avstrije stvoriti veliko hrvaško-srbsko skupino na Balkanu. Avstrija ne le, da je morala računati z zmago Srbske nad Turško, morala je tudi ustvariti predpogoje, da Srbska prejme vse plode svoje zmage. V velikem interesu avstrijske vezi Dunaj-Solun-Adrija morala bi Srbska segati kolikor mogoče daleč proti Solunu in celoma do Adrije. Avstrija sama morala je delati na to, da z zasedanjem Albanije po Srbih in Grkih izpodrine Italijo za vedno od Adrije. Faktični tekmeč na zapadni Balkan niso bili Srbi in Grki ampak Italija. Nevarna za Avstrijo je le zveza Brindisi-Valona in ne Srbija-Adrija. S skupino slovensko-hrvatsko-srbsko 12 milijonov ljudi na skupnem geografičnem teritoriju dobila bi Avstrija končno nadvlast nad Balkanom, z odkazanjem Soluna Blgarski pristop do Egejskega morja.

Da bi Avstrija razumela svojo pot, sledila prirodnemu razvoju, morala bi postati demokratična, slovanska država.

To bi bil preporod Avstrije, to bi bil preporod Balkana. Avstrijsko-slovanska Adrija in Balkan, to je oni veliki stvor, ki bi pomenil ne le preporod Jugoslovanov in preporod Avstrije, ampak tudi preporod kulturne Evrope, to je zmaga nacionalne, demokratične ideje in končni propad fevdalizma in absolutizma. Tako pa je veliki konservativni-reakcionarni tok zgodovinski, kojega v Evropi predstavlja še vedno Avstrija, obveljal tudi ob velikih, zgodovinskih dogodkih na Balkanu l. 1912.—1913. Nastopanje avstrijske diplomacije bilo je zastopanje fevdalnih interesov ogrskih, zastopanje absolutizma. Vse to mlado, krepko, narodno življenje, ki se je razvilo ob trhlobi fevdalne turške države, ostalo je neopaženo visokim avstroogrskim krogom, če in kolikor je bilo opaženo, vzbujalo je odpor, je pomenilo ob enem propad fevdalno-nemško-ogrškega, centralističnega sistema. Balkan se je prerodil, balkanski narodi začutili so moč planja mlade krvi, avstrijski fevdalni in absolutistični krogi niso bili sposobni odtrgati se od trhlobe okoli sebe. Od tod vsa negotovost in brezciljnost avstrijske diplomacije. Sveža prerrojena Avstrija bi hrepenela po osvobojenem Balkanu, stara, trhla Avstrija ne more prenesti duha svobode in demokracije.

Ali se je čuditi malemu slovenskemu narodu, ki je zagvozdjen med Italijo, Nemčijo in Ogrsko in se dotika z najširšim delom svojega telesa in hrvatsko-srbsko ozemlje, da je začutil sveži

dih od balkanskih narodov? Ali se je čuditi, da je v slovenski mladini vzplamenela želja po svobodi, ki je vir življenja in hodenja?

Nastopil je »Preporod«.

V skromni obliki dijaškega gibanja, v še skromnejšem glasilu proglasila je mladina: »Ideja Jugoslovanstva je tako jasna in za Slovence je edino zveličavna!« »Ni je še bilo ideje, kar živi slovenski narod, koje podlaga bi bila etično tako nebeško čista, koje vsebina in cilji bi bili tako visoki, tako gigantski-veliki, kakor je ideja jugoslovanskega nacionalizma«. Kakor so se združili Italija in Nemčija, tako se bodo v bodočnosti družili vsi Jugoslovani od Triglava do Olimpa i Carigrada, razvoja ni mogoče ustaviti!« To je velika želja slovenske mladine in kdo ji sme zameriti, da toliko želi? In vendar nosi ta »Preporod« vsa znamenja drobnega gibanja, znamenja zapuščenosti in brezmočnosti naše mladine. Nikjer v vsem gibanju realne misli, le neznanško hrepenenje, samo cankarstvo! »Mladina je čutila tvoje besede Cankar. Mati suženskega naroda je rodila sina, ki se je začutil, zapisal na svoj življenski prapor: boj — upor brez kompromisa vsemu, kar se danes imenuje slovenski značaj (hlapčevstvo). Kolikor podkev je bilo kovanih v kovačnicah, vse so se vgrezale v nas, kolikor kopit je zraslo na konjskih nogah, vsa so stopala na nas«. »Slovenec čutiš to hrepenenje? Ne plaši se pošasti po otročje — še tisto malce zdravega jedra, ki si ga ohranil, — črt ponižnosti, pohlevnosti in svete udanosti nam je tako prešel v meso in kri, da smo postali nezmožni za idejo, ki nam bi prinesla samostojnost, svobodo in moč razmaha. Lastna inteligenca je primorana varati dušo narodovo, vzgojevati jo v tujem duhu, vladati nad njo s tujimi paragrafi«. Iz te nizkote kličejo: »Vstani mlad junak, polen ljubezni in sovraštva: Alelujah! Jugoslovan je vstal iz groba, da prične vršiti svojo misijo, da smo sinovi ene matere, ki koprni po objetju svojih dragih. Kralj, Vojska, Narod, Srbija! Pri Kumanovem je bila poleg turške vojske poteptana tudi vsa zapadna evropejska, importirana solzavost, desperaterstvo in cinizem. Pri Kumanovem so se Srbi zavedli, da jim ne pristojata kosmopolitizem, kultura in civilizacija zapadne Evrope! Srečna ona, ki ima Kosovo, ki ozdravlja bolne, obuja mrtve, preporejajo, oživlja! Demokracija, besna in največja demokracija je dala Srbiji narod, ki ve, da živi in zakaj živi. Kralj Peter ni Sila, tudi ni Ročno Pismo, ni Bajonet, on je Suverena Volja Naroda.«

Ko človek čita ob velikih realnih balkanskih dogodkih take vzklike in neumljive fraze naše mladine, zaveda se šele, kako ni zrela za prepород. Zmedenost in nejasnost, cankarsko neskončno hrepenenje in upiranje proti realnemu življenju — volere senza potere!

Ob enem se mladina zaveda svoje zapuščenosti ter jo izraža v očitaniu. »Tragedija našega naroda je, da se ob času našega (prvega) prepорода voditelji slovenskega naroda niso zavedli ideje nacionalne svobode.« »Naši učitelji so Nemci, govore sicer slovenski in šnopsarijo na narodnih veselicah, toda so kljubu vsemu temu Nemci.« »Javno mnenje slovenske inteligence je prostitutka — slovenska inteligenca ni slovenska... bojazljiva suženska natura slovenskih izobražencev.« »Narodna napredna stranka je nam izmed vseh obstoječih najbolj ptuja, ker je najbolj neslovenska..., ima narodni ideal industrijalizirati Slovenijo in braniti se proti klerikalizmu..., vitezi praznih svečanosti, opojnih fraz, smrdečih po šampanjcu.«

»Z nami bodo vsi oni, v katerih je večna sila in zahteva po boljšem, lepšem. Z nami bodo vsi močni ljudje, ljudje z vero vase, z vero na svoj uspeh. Z nami bodo vsi tisti, ki so razumeli našo dobo in njeno nalogo!«

Tu šelej se je eden iz mladine dotaknil strune, ki zveni razločno. Prepород nastopi med nami le, ako se porodimo iz realnih tal, ako poznamo preteklost in sedanjost in iz njih sklepamo na smeri bodočnosti, si iz tega stavimo svoje naloge. Prepород začel se je v naši mladini polne cankarskega hrepenenja brez tal, brez poti in brez ciljev. In to ni prepород. Reakcija na tako brezkončno hrepenenje mladine je bila povsodi in bo tudi pri nas resignacija in cinizem. Tudi današnje predstavitelje narodno-napredne stranke vodilo je nekdanj brez-ciljno hrepenenje, nesposobne za realne naloge. Radi tega jim gre danes očitanje — cinizma. Konečni uspeh prepородovcev in me-glenega cankarstva pa ne more biti drugačen. Zato ne moremo biti veseli tacega prepорода. Tudi profesorji, katerim je danes izročena vzgoja naše mladine, bili so svojčas navdušeni Slovani in Jugoslovani, takrat, ko so stradali na Dunaju. A vse to navdušenje bilo je izraz hrepenenja, s katerim so hoteli premagati odurno dijaško življenje, premagati dušeči vpliv tuje germanske kulture. Nikdo od njih ni segel po zgodovini lastnega naroda, nikdo od njih si ni ogledal prirode balkanskega polotoka, Posavja in Podunavlja, nikdo od njih se ni zbratil z jugoslovansko mladino

v delu in v spoznanju lastnih tal in lastnih sil. Nikdo od njih ni skrbel za krepko, zdravo telo v prirodi in v telesnem delu. Tako so se vrnili vsak na svoje mesto v malo slovensko domovino. Ko je vsakdanja beda prestala in so se skromno pokrile mize c. kr. avstrijskih uradnikov, pozabljeno je bilo veliko stremljenje in na ozkih tleh slovenske domovine so oni, germanizirani ptujci učili kakor poslani nam germanski profesorji in tekmovali ž njimi, da se je zakrivala mladini resnica.

Ne bilo bi tolikega in tako nizkega zatiranja med Slovenci in Hrvati, ako bi ne zatirali domači birokrati, polni ptujega duha!

Preporodu so le ena tla in to so tla spoznanja lastne zemlje, lastnega ljudstva, krepitev lastnega telesa. Dokler te predpolage ne bo, je ves porod, vse jugoslovanstvo prazna fraza, ki odmika najboljše naše moči od resnega intenzivnega dela. Lotite se študij zgodovine Blgarov, Srbov, Hrvatov in Slovencev, preučite gibanje uralo-altajskih narodov, ki so med nami ustvarili prve državne skupine, turško vojaško silo, ki je od juga gori preplavila slovanska plemena, učite in čistite svoj lastni jezik, krasote srbsko-blgarske narodne pesmi, pripravite se za tehnike, trgovce in agronome, ki bodo s svojim znanjem zanašali plodnih moči na osvobojeno srbsko-blgarsko zemljo, pa lahko vskliknemo: to je prepord slovenskega ljudstva, to je predpogoj vstajenja Jugoslovanstva. Ne hasne širiti sovraštva proti fevdalni reakcionarni Avstriji, pustimo beračiti po kolenih za drobtinami naših pravic na Dunaju predstavitelje oficijelne slovenske politike, oživimo tok lastnega dela v smeri Ljubljana-Zagreb-Solun, pa pospešimo silen razvoj avstrijske slovanske države v smeri Dunaj-Solun, privedimo Avstrijo do preporda. Kreпки so dovolj zgodovinski toki balkanskih osvobojenih narodov, da Avstrijo obrnejo tja doli. Avstrija mora postati slovanska in balkanska ali pa preстане biti Avstrija. Zavedati se tega, dajalo nam bo odločno in možko moč, vršiti dnevno delo v tej smeri, pospešilo bo našo odrešitev.

Slovenci ali Jugoslovani?

Prva in neodvratna posledica zmagovite balkanske vojne pokazala se je pri nas v tem, da je znova oživila jugoslovanska ideja, ob kateri si danes naš idealist greje srce.

Nedvomno je tudi, da je zmagovita balkanska vojna ustvarila jugoslovanski problem, ki hoče rešitve, kakor vsak drug problem. Narodni ideji, ki jo vsebuje jugoslovanski problem, iščemo konkretnih oblik. Vsaka konkretna oblika jugoslovanske narodne ideje je še do nedavno mogla biti le plod političnih sanj. Komaj je nekaj mesecev, odkar so se naši slovenski oficijelni ljudje še prešerno smejali tistemu, ki je, govoreč o jugoslovanski narodni ideji, iskal med mešanico nazorov in tez, konkretno obliko tej misli.

Kako se ima jugoslovanstvo uveljaviti, kakšni so življenjski pogoji te nacionalne ideje in kakšna bode oblika bodoče narodne individualnosti — vse to so vprašanja, o katerih se je tudi pri nas mnogo razpravljalo, govorilo in pisalo. Brez dvoma je, da so ta družabna in politična vprašanja vsaki dan aktualnejša in resnejša.

Zmagovita vojna balkanskih zaveznikov je oživila in ustvarila višje in širše narodnostno gibanje med množicami. Neko čustveno gibanje je započelo, ki bo pa navsezadnje moralo računati z realnimi razmerami. Zgolj zavest, da tvorijo štiri jugoslovanska plemena neko narodno skupnost, ki išče utehe za svoje lastne kulturne in gospodarske potrebe v samodoločitvi svojega nadaljnjega razvoja, še ni nobena konkretna oblika za idejo, ki se naj uveljavlja in za problem, ki se naj razreši.

Kljub balkanskim zmagam in kljub osveženi nacionalni čustvenosti, jasnost o jugoslovanski narodni ideji ni večja nego je bila pred leti.

Doslej smo govorili vedno le o kulturni vzajemnosti, ki nam je potrebna, da udeležujemo svojo jugoslovansko misel. Hoteli smo se v prvi vrsti kulturno ojačiti in zbližati. Iskali smo torej sorodnih zvez, iz katerih bi črpali pomoči, da še bolj utrdimo svojo nacionalno individualnost. Še več. Trdili smo, da gre pot kulturno edinstvenemu jugoslovanstvu preko ojačenih narodnih individualnostij vseh štirih jugoslovanskih plemen. Nismo nikoli hrepeneli po jugoslovanstvu zato, da nekoč odložimo svoj jezik, svojo književnost, svoje narodne šege in navade in tako po-

stanemo čez noč nekaj povsem novega, takorekoč narod, ki ga še ni. — Jugoslovanstvo smo iskali, reševali njegov problem zato, da najdemo v skupni in širši narodni zavesti večjo oporo svojemu lastnemu narodno-kulturnemu življenju.

Za nas Slovence je važno, da izpoznamo in se zavemo, da moramo jugoslovanski problem reševati sami za nas same. Neupogljivost realnega dejstva nas sili, da iščemo izhoda v narodno prostost tostran ne pa onstran političnih mej. Na tem ne more ničesar izpremeniti niti dejstvo, da je bič dualističnega sistema avstroogrške monarhije rodil persekucije nad južnimi Slovani, ki so, sodeč po izkušnji in prirodnem toku stvari, šele začetek nadaljevanja. Te persekucije so sad narodne hegemonije, ki tako kaže svojo krivičnost in nesmiselnost. Pritisk nemške buržoazije, ki je že davno skozinsko nazadnjaška in torej v nasprotju z vsem razvojem, ki ga v bodočnosti pričakujemo, je danes najsigurnejši pospeševatelj razmaha naše narodne zavesti in prok neodvratnega preobrata.

Sedaj torej iščemo izhoda. Spoznanje, da smo sami preslabotni za pridobitev narodne svobode, ki jo pričakujemo od narodne avtonomije, po kateri hrepenimo, odkar smo se narodno in socialno zopet nekoliko zavedli, — naj nas vodi v jasnost praktičnosti — končno — in to je praktična dobrota — smo izpoznali, v kako malenkostnih bojih za drobtinice z bogato obložene mize smo zapravljali vse svoje moči in kako smešni so pravzaprav tisti slovenski politiki, ki so hoteli dosegati narodne vspehe s pomočjo ministrov. Toda to spoznanje je važno, da so ministri, ki naj odločajo o našem narodnem življenju, za nas — Hekuba; zakaj tudi eventualno dosežene in priberane drobtinice nam niti v nacionalnem niti v socialnem pogledu ne morejo nuditi nikake bodočnosti.

Ali je treba po tem spoznanju revidirati naš narodni program, ki zahteva narodno avtonomijo, zedinjeno Slovenijo, da moremo tako dvigniti svoje nacionalne in socialne moči do veljave? Ali naj zapustimo pot, ki smo jo nastopili od začetka našega narodnega preporoda in krenemo v čisto drugo smer?

Ko smo začeli govoriti o jugoslovanski narodni misli, smo z ožjimi kulturnimi stiki onkraj Sotle napravili prvi korak v praktično življenje. Po tem pobratenju z Hrvati, pa smo kmalu izgubili smer in zašli v — utopije. Danes se v takozvani oficijelni slovenski javnosti opazuje stremljenje, da bi temu znova oživelemu vrazovstvu žrtvovali vso svojo preteklost, svoj književni jezik,

svoje politične tradicije, svojo nacionalno samostojnost in celo v konservativni slovenski ljudski stranki se opaža hotenje, da bi postali Slovenci po starih vzorcih starega Starčevića — platinjski Hrvatje.

Zakaj tako? Zakaj to navdušeno ilešičevanje?

Kako daleč smo še od praktičnega pojmovanja konkretnega, enotnega jugoslovanstva, nam svedoči argumentacija za pohrvačenje, ki se glasi nekako takole: Slovenci smo po svojem številu preslabotni, da bi se mogli nacionalno vzdržati in kulturno napredovati. Zato je nujno, da se, predno nas požre val germanstva, strnemo z brati Hrvati v en sam skupen narod, ki lahko doseže ker številnejši, večjih narodnih pravic in svoboščin in se bo tudi kulturno lažje in uspešneje razvijal.

Ali je to resnica? A avstroogrski monarhiji žive poleg Slovencev tudi še drugi številnejši narodi — Rusini, Slovaki! — ki pa se jim pod vlado nemške-madžarske hegemonije ne godi nič boljše nego nam. — Naša maloštevilnost za enkrat še ni taka nesreča, ki bi nam dala priliko, da se vsestransko objokujemo. Tudi nacionalno šovinistično napihovanje nemške buržoazije, ki nimá nobenih svobodomiselnih idealov več, ni za naš narodni obstoj tako nevarno, kot so nevarne naše domače socialne razmere, iz katerih se rodi izseljevanje, ki tvori pravzaprav edino veliko pasivno točko v naši nacionalni bilanci.

Jugoslovanska narodna ideja ne pridobi nič in ne izgubi nič, ako ji Slovenci žrtvujemo svojo narodno individualnost, svojo težko priborjeno kulturo — svoj književni jezik. Pač pa more ideja jugoslovanske vzajemnosti mnogo pridobiti, ako svojo narodno individualnost še utrdimo in okrepimo, da postanemo močni dovolj dovršiti stavbo svoje svobode in bodočnosti.

Moderno narodno gibanje, kakršno Jugoslovani baš preživljamo, se posebno v naši dobi druží s socialnim gibanjem, s katerim je kulturno in gospodarsko ozko zvezano. Socialno delo za širše plasti ljudstva, je eminentno narodno delo, izobrazba mase, pa je temelj nacionalne zavednosti in hrepenenje po narodni samoupravi.

Ne v resignaciji naše narodne individualnosti in v praznem upanju na pomoč bližnjega sorodnika, temveč v smotrenem delu za lastni socialni in kulturni napredek, v boju za višje in svobodnejše življenje temelji praktično reševanje jugoslovanskega problema za nás. Spričo takega realističnega razglabljanja in

spoznavanja so nam danes planinski Hrvatje, ali politični koncepti idealistov — umetne cvetke.

Socijalna in kulturna okrepitev ljudstva je moč, ki edina more rešiti ne le problem malega naroda, ampak bo krepko prispevala tudi k udejstvovanju in uveljavljanju višje jugoslovanske enotnosti in vzajemnosti. Enotnost in vzajemnost pa morete rasti le na tleh izboljšanih socijalnih razmer in razširjenega kulturnega napredka.

IZ »RABOTNIČESKEGA VESTNIKA« SOFIJA.

Balkanska zveza in socijalna demokracija.

Današnja kapitalistična družba ne more obstati brez novih tržišč, kolonij in novih teritorijev. V dosego teh ciljev delila se je kapitalistična in imperijalistična Evropa v dve veliki in glavni skupini, odgovorni nje interesom: trozveza in trojni sporazum. Ti dve skupini dirigirate in dominirate danes v mednarodni politiki celo zapadno in vzhodno Evropo.

S pomočjo svojih odkritih zaveznikov in s pomočjo Blgarske in Rumunske, med katerimi je bil tajen sporazum, je Avstrija 1908. leta anektirala Bosno in Hercegovino. Ni davno od tega kar si je prisvojila Nemčija znaten del francoskega Konga, a Italija Tripolis. S druge strani ste Rusija in Angleška pred 2—3 leti faktično zavladali nad Perzijo. Ti dve državi ste gotovo tudi najvegetnejši naslednici Male Azije.

Verne svoji kapitalistični prirodi zagledale so se male balkanske države — Blgarska, Srbija, Grška in Črna gora v velike kapitalistične države in živele v zavojevalnih željah.

Črna Gora, ki se nahaja na goratem ozemlju, obsojena je na to, da ne more razvijati naj bo že kakoršnokoli moderno proizvodjanje brez razširitve svojega teritorija. Grška, ki pretendira na vlogo pomorske države, ne more se krepkeje razvijati, ako ne pride do nekih novih pristanišč in otokov v Egejskem morju, ki bi služili razvoju in napredku nje trgovine in industrije. Srbija, ki je skoro onemogla pod ekonomskim in političnim pritiskom Avstrije, čuti že od davna potrebo razširitve svojega teritorija, a kar je glavno, nujnega izhoda na Jadransko morje. Blgarska pa, streme-

ča, da povzdigne svoj trgovinski in industrijalen razvoj, borila se je za »avtonomno« Makedonijo, kako bi jo pritegnila k sebi in prišla do Belega morja.

Te želje in aspiracije balkanskih držav, s katerimi je soglašal tudi trojni sporazum na čelu z Rusijo, našle so, razume se, najodločnejši odpor od strani Turške, na katere škodo bi šla njih realizacija.

Privlačna točka za te države bila je evropska Turška. Za povod, da se mešajo v stvari Turške, služile so jim pogosto vstaje sonarodnikov v tej zemlji. Ali nobena posamezna država ni mogla udeleževati svojih želj. Kajti vsi napadi proti dvakrat ali trikrat, po velikosti in po vojaških razmerah, jačjemu turškemu imperiju bi bile prazne poskušnje. Razen tega bi taki poskusi posamezne države izvali tudi protivnost ostalih balkanskih držav.

V takem položaju zadovoljevale so se balkanske države s zmirom večjim in večjim trošenjem milijonov za svoje armade in nadaljevale mučno svoje življenje.

Mladoturška revolucija 1908. leta bila je balkanskim državam kamen na poti, osobito Blgarski. In ako mladoturški režim tudi ni nudil mnogo nad, vendar je plašil od nacionalnih idejlov Blgarske in dosledno temu tudi ostalih balkanskih držav.

Nastopila je velika neiztrpljivost v medsebojni politiki balkanskih držav. Intrige na zunaj, intrige na znotraj, politične spletke, tajni politični sporazumi s poedinimi evropskimi državami — to bil je kurs v vsi politiki balkanske buržoazije in monarhizma.

Položaj postal je brez izhoda. Posamezna stremjenja nacionalizma in monarhizma balkanskih držav pretrpela so krah. Treba je bilo dejanja! Od mladoturške revolucije naprej je postajalo vedno večje spoznanje med vladami balkanskih držav, da ni nobene druge poti, da je edini izhod iz tega položaja medsebojna zveza. V tej smeri jih je podpirala tudi monarhistična Rusija, ki ima velike interese na tem, da razpolaga kakor s svojim orožjem na tak način ojačene balkanske države, da jih more izrabiti v dosego svojih lastnih zavojevalnih ciljev.

Za misel o zvezi in bližanju začele so se zavzemati od davna vlade in monarhi, osobito od strani Blgarske in Srbije. Ta misel postala je važnejša po brezuspešnem velikem vstanku v Makedoniji 1903. leta in indiferentnosti, ki je kazala Evropa zanjo, in tudi radi samega makedonskega vprašanja, ki je postajalo vse aktualnejše. Skoro po tem vstanku napravile so se poskušnje za zbliževanje med Srbijo in Blgarsko z vzajemnimi obiski v Belemgradu in Sofiji. Leta 1907. sta Blgarska in Srbija hoteli, da napra-

vite večji korak zблиževanja z udejstovanjem srbsko-blgarske carinske zveze. No, do tega ni prišlo vsled kategoričnega nasprotovanja Avstrije, proti katere ekonomskim in političnim interesom bi bila ta zveza. V tem času manjkalo je tudi tesnejih vladarskih zvez med srbskim in blgarskim dvorom.

Obisk blgarskih študentov v grški prestolnici 1911. leta bil je poskus, da se napravi popularno zvezo med Grčijo in Blgarsko. Ne davno so tudi dve sosedni državi, Blgarska in Rumunija napravili slične poskuse in blgarski študenti obiskali so Bukarešt in Jasi.

Torej, lažejo oni, ki govorijo, da je bila balkanska zveza stvarjena in izvedena nenadoma. Predhodni koraki za njo, kakor vidimo, bili so že davna napravljeni. Pa že sam ta fakt, da sama blgarska monarhistična buržoazija ni bila v stanju rešiti makedonsko vprašanje, ditkirala je osnovanje balkanske zveze. In čakalo se je samo na ugoden trenotek, da se jo izvede.

Ta moment ni prišel prekasno. Nasprotno!

Od nekoliko let sem, nahajala se je Turška v ognju notranjih in zunanjih borb. Mladoturška revolucija od 1908. vrgla je na politično pozorišče Turške dve nepomirljivi in medseboj iztrebljajoči se stranki: mladoturško in staroturško.

Pred samo balkansko vojno se je Turška bojevala v Italijo radi Tripolisa. Nedavno razpravljala je s Arabci, a pozneje tudi z Albanci.

V poslednem času bilo je javno politično življenje v nekaterih glavnih in manj važnih mestih moteno po krvavih atentatih. Železniška proga v evropski Turški bila je od nekdanj v nevarnosti, da jo plačani in neplačani blgarski in makedonski komitaši ne razstrele. Sredi belega dne eksplodirale so bombe v najživahnijših ulicah, trgih, džamijah in kasarnah v Solunu, Dojranu, Kočanih i. dr. in uničevale štotine življenj muslimanskih in krščanskih. Blgarski, srbski in grški četaši, vzdrževani od svojih vlad, spravljali so v nevarnost in plašili muslimane in ponekod tudi krščane.

Zaostala v kulturnem, trgovinskem, industrijalnem in političnem razvoju, Turški ni bilo mogoče, da bi vse to preprečila. Demoralizirala se je, zaostajala še nadalje, zmedla finance in postala za odpor nesposobna država.

Moment je bil ugoden. Dvorni in ministerski kabineti v Belemgradu, Sofiji, Atenah in Cetinju delali so brzo. Zveza mobilizira. Zavezniki predajo ultimatum za »avtonomijo«
cele Makedonije in Odrinskega okraja. Turška ne privoli. Vojna se objavi.

Poglejmo sedaj, kaka stremjenja predstavlja balkanska zveza v pogledu končne rešitve balkanskega vprašanja, kako in kakšne so naloge balkanske socijalne demokracije.

Je li balkanska zveza stalna, trajna, taka, ki ima za cilj dobro pojele obče interese balkanskih narodov ali je le trenutna vojaška zveza, ki naj doseže neposredne koristi od vojne in potem razpade.

Zveza, ki je v svoji osnovi dinastično delo in ki živi od šovinističnih vplivov; zveza, ki nima in ne more imeti druge kakor zavojevalne cilje; v obče zveza, ki je osnovana radi delitve Makedonije, ne more da bo trajna in koristna za narodne mase v državah, ki jo sestavljajo. Taka zveza nosi sama v sebi klice razpada.

Med vladami posameznih zavezniških držav gotovo zavladajo trenja, da hoče ena na rovaš druge dobiti več zemlje.

Dogodki, ki se odigravajo med balkanskimi zavezniki že sedaj, ko je vojna še v teku, so najboljši dokaz za naše trditve.

Grška si je brez velikih žrtev prisvojila Solun. To mesto čuva zase s mnogobrojno armado. Vse pozicije v Solunu so v grških rokah. V mestu upravlja grška vojna administracija. Vsaki dan se odigravajo konflikti med grškimi in blgarskimi vojaki, ki se tamkaj nahajajo.

No ne samo to. Grška pretendira na oblast od Soluna do Sera. V tem mestu drži kavalerijo. Še nekaj! Blgarske vojne vlasti postopale so proti agitaciji, ki se je vodila od strani serskega in nevrokopskega vladike grškega in oficirjev iz okolice Sera, Demir Hisarja i. t. d. za priklopitev teh krajev Grški. V mesecu novembru n. pr. so blgarske vojne oblasti zalotile grške oficirje in vojake na agitaciji, katere so razorožili in odvedli v Solun.

Isto tako karakterizira grdo zavezniške odnošaje to, da se je odstopilo od forsiranja in zavzetja Galipolskega poluotoka in Dardanel, medtem ko je Grška brezbrizno zavzela Solun.

Niti Blgarska ni boljša v zavezniških odnošajih. No je še prezgodaj, pisati danes o njeni nacionalni politiki v zavzetih mestih.

Slično postopa tudi Srbija. Obstoja med njo in Blgarsko dogovor, da ne zavzame teritorija od Skoplja naprej. Ali sedaj reflektira na vse, kar je zavzela njena vojska, na Veles in Štip, kakor tudi na Prilep, Bitolj in Dževdželijo.

Pred mobilizacijo in objavo vojne so vse blgarske buržoazne stranke, od skrajne leve do skrajne desnice, zahtevale od »milorjubne«
vlade v ojn o s Turško za osvobojenje, za avtonomijo

Makedonije in Odrinskega okraja. Sedaj vidi se, kaj so naši patrijoti razumevali pot to »avtonomijo«. Ta vojna je imela zavojevalne in ne osvobodilne tendence. Tako je mnenje socialne demokracije.

Hoče li balkanska zveza s svojo vojno rešiti in končati balkansko vprašanje?

Ne! Sredi blgarske socialne demokracije ni dvoje mišljenja o tem vprašanju.

Prvo — in po formi, v kateri je balkansko vprašanje postavljeno pred zaveznike, kaže, da ga oni niso sami reševali. Evropske sile — v trozvezi in trojnem sporazumu so, ki rešijo to vprašanje in bodo diktirale meje današnjih balkanskih zavezniških držav. Varuštvo velikih sil kaže se v tem, da imajo odločilne besede v reševanju vseh vprašanj na Balkanu, a to varuštvo povzroča tudi nesporazume med samimi zvezniki. Vpletanje londonske poslaniške konference v vprašanje miru, v vprašanje Skadra in v blgarsko-rumunske odnose, še jačje ilustrira to varuštvo.

Drugo — politika balkanskih dinastij, ki je na potu stvarjanja trajne zveze na Balkanu, ustanovi med zvezniki nove meje; s tem pripadanje mnogih mest in krajev drugih narodnosti državam druge narodnosti; potem izostanek Rumunske in Turške od balkanske zveze; avtonomna Albanija; — vse to so elementi, ki kategorično zanikajo, da je s tem končano balkansko vprašanje.

V tem položaju pojavijo se stari nacionalni sovražniki, ki bodo razpredali šovinistične težnje. Nove nepravilnosti, intrige, politični konflikti nova oboroževanja in novi predujmi, a dosledno i nova politična in ekonomska bremena čakajo balkanske narode. A pri razdeljevanju balkanske države nimajo garancije za riziko, da ne postanejo nekega dne predmet izkoriščanja zavojevalnih teženj evropskih držav. Vobče, z balkansko zvezo in vojno, ne samo da ni končano balkansko vprašanje, nego je izvana opasnost novih serijskih konfliktov za balkanske države.

Okončanje in racionalno rešitev balkanskega vprašanja ne more biti samostalno delo balkanske buržoazije, a še manj monarhizma. Rešitev balkanskega vprašanja bo delo proletarijata.

Balkanska socialna demokracija, sestoeča od blgarskega, turškega, grškega, črnogorskega, pa končno tudi albanskega proletarijata, mora sedaj, a osobito po vojni, zastaviti svoje delo s podvojenimi silami za razširitev socialističnega spoznanja in na jačenje organizacije balkanskega proletarijata, ki je edini sposoben, da dovede istiniti in trajni mir na Balkanu.

Končno je treba, da se balkanski proletarijat povzdigne na stališče jaknega socijalističnega bloka, ki onemogoči vse krvave konflikte na Balkanu, utrdi pot trajni združitvi balkanskih narodov in iztisni vsi buržoazijo, zjedini vse balkanske države v federativno republiko.

Samo na tak način da se končno rešiti balkansko vprašanje.

In to, ponavljamo, izvršiti mora balkanski socijalistični proletarijat.

A. STEBI, SARAJEVO.

Delavski problemi in organizacije.

Od prvega početka strojnega obrata v kapitalističnem podjetništvu angleških predilnic, kjer je razburjeno in neuko delavstvo v strahu za svojo eksistenco pričelo uničevati nedolžne stroje in hotelo na ta način prisiliti podjetnika, da se vrne zopet k primitivnemu ročnemu delu, pa do danes, ko je strojni obrat že skoro vsa podjetja osvojil, niso ponehali oglašati se sem in tja glasovi reakcionarnega delavstva, da je stroj njih pogibelj.

Ta glas pa ne čujemo le iz vrst nazadnjaških delavcev ali iz krajev nekulturnih odnošajev, temveč dostikrat — premnogokrat prihajajo slična naziranja ravno iz naročja strokovnih ali izobraževalnih organizacij. Močne organizacije iz pretežno industrijalnih krajev, ki so iz preizkušnje neštevilnih bojov in na podlagi sistematičnega spoznavanja in poučevanja delavskega problema pravočasno izpoznale prednosti strojnega obrata in nemožnost in nesmisel, upirati se tehničnemu napredku, nimajo zadosti vpliva na slabejše in po neindustrijalnih krajih razstresene strokovne organizacije, da bi jih vedno in povsod zadostno branile pred podjetniškim terorizmom in pred lastnimi nazadnjaškimi koraki, oziroma nimajo toliko obsežnega delokroga, da bi jim bilo mogoče doseči popolnoma složno in popolnoma enako postopanje vseh organizacij.

V strokovnih organizacijah (posebno pri nas), kjer bi imela biti zibeljka moderno-obratnega naziranja, kakor je to v organizacijah modernega podjetništva, je najti nasprotno, po krivdi nepravilno organiziranega in gojenega duha in nesistematičnega upoštevanja tehničnega napredka v zelo mnogih slučajih naravnost protinarodnogospodarska naziranja in mišljenja. Te po-

greške in to neuko in neznanstveno obzorje dotičnih strokovnih organizacij izrablja kapitalistično podjetništvo v največjo škodo ne le organizacij, temveč vsega delavstva — seveda v prvi vrsti neorganiziranega.

Prva skrb vsake strokovne organizacije mora toraj biti, da je tajništvo kakor vodstvo najskrbneje izbrano in da to v prvi vrsti goji v organizaciji pouk o tehnično obratnem napredku in zasleduje z največjo pažnjo odvisnost delavnega efekta od vsake nove obratne preosnove in ne, da bi se a priori postavilo proti vsaki novi uredbi.

Popolnoma neekonomično za materijelno stališče delavca in popolnoma škodljivo za gospodarsko okrepitev delavskega razreda bi bilo stališče, apriorističnega zanikanja narodno gospodarske vrednosti kake obratno tehnične moderne preosnove ali nepriznanja učinkovito boljšega upliva te preosnove na delavčevo delavno moč in njegovo učinsko sposobnost. Pa tudi če se porode te preosnove iz jasnega kapitalističnega pritiska, mora organizacija presoјati ta novi položaj le iz narodno-gospodarske in učinkovito učinske vrednosti; ne sme pa nikdar iz takega novega položaja iskati fiktivnih vrednosti, katere ne more nikdar priznati ne moderno razvit razum naprednega delavstva in tudi ne najponižnejši in kompromisom udani del kapitalističnega podjetništva.

Tehnika — in baš ta je glavni pritisk vsemu modernemu razvoju družbe in procvitu narodnega gospodarstva — ne pozna nobenih zadržkov — tudi ne naivnega ali nazadnjaškega naziranja poedinih kategorij delavstva. Ona gre dalje brezobzirno, ni jezu in ni umetnega zadržka, tudi čez trupla trpinov. To je resnica, katero mora tako praksa kakor teorija priznati. In po tej poti moramo tudi mi dalje, moramo, ako ne riskiramo propadanja.

Tudi mož kakor F. Taylor*) je naravna posledica tega nezadržljivega pritiska tehnike. To kar je on podal v naročaj kapitalizmu, je danes strok. organizacijam nerazumljivo in radi tega tudi po vsem socijalističnem časopisju tako zelo razupito. A vendar ni ta mož nič drugega zakrivil, kakor da ni plaval proti toku kapitalističnega razvoja, temveč ž njim. Da ne bi on prodal kapitalizmu te principe ali, vsaj do danes, te teoretične poizkuse,

*) Sistem Taylor obstoji na najskrajnejši način potom delitve dela dvigniti rutino posameznika in tako do največje produktivitete dvigniti delo. Ured.

ki vsebujejo odpravo vsakega zgubljanja delavne energije*) našel bi se kdo drugi, ki bi vzel v roke uro ali kinoaparat in natančno precenil in potem po gotovem tarifu plačal efektivno delo.

Vse to je bilo treba omeniti, ker so ravno naše strokovne organizacije premalo dostopne ali nezmožne znanstvenemu presojanju vsake obratno-tehnične preosnove in prelahkomiselno in premalo objektivno presojaajo efektivno vrednost moderno tehničnega pouka in gojitve naprednega naziranja. Iz naših strokovnih organizacij mora vstajati duh modernega mišljenja in stopnjujočega napredka, ne sme pa biti torišče vsakovrstnih neekonomičnih delavnih problemov.

To prav gotovo ni nikaka lahkomiiselna obdolžitev, temveč utemeljujem jo lahko s konkretnimi izkušnjami. Spoznal sem strokovno organizacijo, v kateri so bili včlanjeni in so nemoteno živeli delavci, ki so delali po najraznovrstnejših delavnih redih. Poleg 9 in 10 se je našel tudi 11 urni delavni dan, poleg po dogovorih fiksanega delavnega časa je bil v veljavi tudi drugi, samovoljno po podjetniku odmerjeni. Poleg akorda — mezdna plača, in poleg te — plača na uro. Akordanti, člani strokovnih organizacije, so svoje lastno najete pomagače, učlanjene v isti organizaciji, dosti slabše plačevali in dosti strožje izrabljali, ko najstrožji podjetnik. In vse to je v isti organizaciji organizirano, vse to naj nam predstavlja organizirano zaščito enega delavnega problema.

Lahko se mi pri tem ugovarja, da je organizacijam danes še nemogoče doseči popolnoma izenačene delavne pogoje. To priznam in sem tudi prepričan, da najdemo v najbolj razvitih organizacijah slične slučaje. A nekaj drugega je, kar mora vsaka organizacija najvestneje upoštevati. To je, da ščiti pri vsaki priliki in v vseh slučajih le delavni problem, katerega je priznala najboljšim. Če je prišla danes do prepričanja, da je akordno delo škodljivo delavčevi moči in organizacijinim principom, potem mora biti prva naloga zastopnikom organizacijskih interesov, da vedno in najstrastneje propagirajo za delo plačano na uro.

O škodljivosti akordnega dela se je že toliko govorilo, da bi bila vsaka beseda na tem mestu odveč. Znano je, da je akordno delo v največjo korist delodajalcu — torej ne more biti ob enem tudi v korist delojemalcu. Tudi premijski sistem ne odgovarja in-

*) To še ni nikak sistem, kakor se običajno trdi, temveč le poizkus v nekaterih podjetjih, ker ta princip ni sistematično izpeljan v gotovem obsegu industrije ali v gotovem, celotnem delu kakega podjetniškega oddelka. Pa o tem v posebnem članku, ker bi danes predaleč peljalo.

teresom delavčevega blagostanja, temveč podaja le fiktivne veličine delavcu, katerega s tem zaslepnevanjem delodajalec premoti ocenjevati vrednost izvršenega dela. Deutsch je ravno ta sistem v največjem elektrotehničnem podjetju v Avstriji, katero tudi jaz kot njen nastavljenec natančno poznam, preštudiral in prišel do zaključka, priznanega tudi od vodstva tega podjetja, da je ta sistem največje koristi procvitu kapitalističnega podjetja.

Tudi vse druge varijante akordnega in premijskega sistema, (Kontraktsystem, Towne-Halseysystem, Differenzialsystem, etc.) temeljijo na enem in istem delavnem problemu — izsiliti iz delavca pri najmanjši relativni plači, največji delavni učinek ali po trditvi nasprotni strani, plačati visoke meze pri najmanjših proizvajalnih stroških.

Ta problem je torej škodljiv delavčevi energiji in naloga organizacij je, da ta problem osvetle svojim članom po njegovi efektivni vrednosti in ga z vso silo iztrebijo iz njih okvira.

Odgovoriti mi je sedaj na vprašanje, katerega delavnega problema se mora vsaka organizacija oprijeti in ga konsekvентno zastopati v vseh slučajih in v vsakem času. Tu naletimo seveda na velike težkoče, katere danes še ne moremo v najboljšo korist delavčevega interesa odstraniti.

Kot tehnik bi se oprijel realnega principa, da merim učinek delavčevega poslovanja in plačam delo cele delavne dobe po efektivni vrednosti. Ako vzamem posameznega delavca in zasledujem intenzivno vse njegove kretnje, dviganje, tekanje, pavze lahko izračunam, koliko sekundnih mkg mi predstavlja njegovo delo. To diferenciranje vsake najmanjše faze in integriranje celotnega vspaha bi bil najpravičnejši ključ zaslužka.*)

*) Ako diferenciramo en del gotovega delavčevega dneva (brez pavze) in premostimo njegovo sestavo, vidimo, da obstoji iz treh glavnih faz:

1. prihod in pripravljanje k delu; delavec dejansko že služi in dela od trenutka, ko je odšel z doma.
2. čas stalnega maksimalnega učinka; ves ta čas dela delavec z maksimalnim viškom svoje sile in delodajalec plačuje večinoma le ta del delavnega dneva.
3. zadnji del dneva in odhod; delavec dela dejansko do prihoda v svoj dom.

Iz tega sledi:

1. delo, katero je delavec efektivno izvršil $= A_1 = \int_0^t c \cdot dt$ ali približno A_1

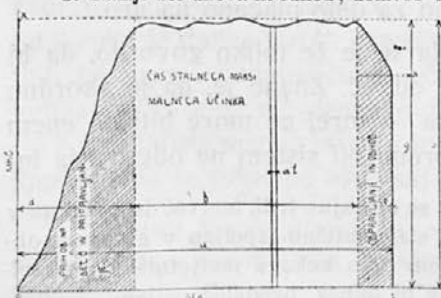
$$= \frac{d \cdot c}{2} + b \cdot c \cdot \frac{f \cdot e}{2} + g \cdot e \text{ sekmg.}$$

2. delo, za katero bi moral biti delavec plačan:

$$A_2 = c \cdot a \text{ sekmg.}$$

3. delo, katero delodajalec navadno plača:

$$A_3 = b \cdot c \text{ sekmg.}$$

Ker smo danes deloma še preslabi, da bi zamogli doseči to preosnovno delavškega zaslužka, deloma pa tudi v tehniki nismo dosegli točke, da bi s primernimi sredstvi in po najprimitivnejši poti nezmotljivo izmerili učinek odmerjene delavne dobe, treba nam je slediti približevalnemu postopanju, katero kolikor mogoče upošteva zasluge delavca in prodajalno vrednost dela.

Tej zahtevi odgovarja v skoro vseh slučajih in v najprimernejši obliki plačevanje zaslužka na uro. Tu ima strokovna organizacija zopet naloge, katere mora rešiti in za katere skrbeti in jih presojudati je njena prva dolžnost.

Obseg dela, izvršenega v gotovi dobi, recimo eni uri delavnega časa, ni težko fiksirati, tudi ne za različno kvalifikacijo poedinih delavcev za uvrščanje v različne tarifne razrede. Ravno tako pa tudi ni težko preceniti prodajalno ceno, predstavljajočo blagovno ali prostorno vrednost izvršenega dela. Natančna presoja in stvarna ocena teh dveh rezultatov zasigurirajo najbližje dostop do efektivne vrednosti delavčevega dela. Po tej poti pridemo, ako ne ravno do idealnega delavnega problema, vsaj tako blizu, kakor nam je pri današnjih razmerah mogoče.

S tem stvarnim in preudarnim zasledovanjem delavčevih interesov stopa vsaka organizacija edino pravo pot svojega bistvenega poslovanja in pa na drugi strani pot, kateri mora tudi nasprotnik delavčevih interesov, podjetnik, hote ali ne-hote, prisiljen slediti.

To konsekvентno zasledovanje, najpravičnejšega delavnega problema dviga v prvi vrsti produktivnost delavstva, ker ga ne ojačuje le fizično z boljšimi delavnimi razmerami, temveč tudi duševno z boljšim razumevanjem izvršenega dela in z vernejšim uglobljenjem v znanstveno preiščevanje smotra dela in odvisnosti svetovne produktivnosti od istega.

Produktivnost delavstva pa ni dvigniti le potom boljšega materialnega položaja tega razreda, temveč tudi potom boljšega in smotrenega izrabljanja delavčevega prostega časa. Delavec, ki v svojem prostem času z vnemo in veseljem zasleduje literaturo, splošno narodnogospodarska vprašanja, politiko in druga ne ravno v njegov delokrog spadajoča vprašanja, se vrne na delo krepkejši, s čilejšim in obširnejšim zakladom fizične in duševne energije in inteligence. Dela z večjim veseljem in večjo pazljivostjo, z večjim naporom svoje moči in volje.

To je organizacije najbolj zaslužno delo. Ne le neorganizirane delavce najlovi organizacija, ampak iz

organiziranega delavca naj napravi organizacija človeka, njemu samemu zadoščujočega in človeški družbi vrlega sotrudnika.

Z žalostjo se spominjam shoda neke strokovne organizacije v pretečenem letu. Razpravljalo se je o pomenu strokovnih in političnih organizacij. Vstal je sodrug, ne navadni član organizacije, temveč bivši predsednik te organizacije in rohnel proti zahtevam, katere se stavi sodrugom. Ne da bi bilo kake posebne opozicije, je razlagal, da ni potrebno čitati delavcu različnih listov, ni potrebno jih siliti v politično organizacijo, rohnel proti članskim prisnosom in razvijal misli, katerih bi se moral sramovati najprimitivnejši delavec pred 100 leti. Čast temu shodu je rešil Nemec, katerega je usoda prignala sem doli na jug, ki je pri tej priliki konstatiral, da je tukajšnje delavstvo le radi preslabega pouka in prelenega čitanja kulturno in gospodarsko tako daleč zaostalo.

To gotovo ni poedini slučaj; takih škodljivih in nazadnjaških misli je najti v marsikateri organizaciji. Vzroka ni težko najti. Iskati ga je edino v vodstvu organizacije, katero ne zasleduje zadostno tehničnega napredka v svetovnem gospodarstvu, ki stavi na previdnega delavca višje duševne zahteve.

Radi tega morajo naše strokovne organizacije v prvi vrsti podajati svojim članom priliko spoznavati vse prenosne s tehnično obratnega polja in vezi vpliva teh modernih napredkov na narodno gospodarski razvoj človeške družbe. Sistematično zgojevanje organiziranih članov, pravilno in ugodno izrabljanje delavčevega prostega časa bo najpreje dovedlo poedine člane, kakor tudi celoto organizacije do pravega spoznanja v ocenjevanju delavne moči in delavnega efekta. Posledica tega bode, splošno intenzivno zasledovanje v iskanju pravega delavnega problema. Naše strokovne organizacije niso le torišča materijelno izmozganega delavstva, temveč so šole za trpine, pozabljene in prezrte od napredka, od svetovne kulture.

Naše organizacije nimajo le nalogo, ojekleniti poedinega delavca v spoznavanju svoje eksistenčne sposobnosti, nego imajo tudi piliti dušo tega priklapljenega delavca in ga usposobiti vsestransko za vstop v kulturni krog človeške družbe. Ko dosežejo naše organizacije ta višek izobraževalnega dela, potem bode lahko podreti današnji provizorni in ne zadovoljujoči delavni problem. Šele potem bodo dane vse garancije, da bomo mogli misliti na edino pravični in pravilni delavni problem, temelječi na izenačenju izvršenega efektivnega dela z resnično vrednostjo produkta.

Socijalistički radnički pokret u Bosni i Hercegovini.

Iza okupacije navalio je u Bosnu i Hercegovinu strani kapital i osnivao u njima razna poduzeća, veća i manja. Kvalifikovana radna snaga dobavljana je sa strane, a nekvalifikovana je rekrutovana iz mase seljaka, koji nisu mogli više da se prehrane na selu i sitnih obrtnika, koji su propadali. Tako su dolazili kapitalisti do zadne snage, a malo kasnije i domaći radnici su izučevali moderne zanate i tako zauzimali u proizvodnji mjesta, koja mogu samo da zauzmu bolje kvalifikovani radnici. O kakvoj velikokapitalističkoj proizvodnji u Bosni i Hercegovini ne može biti govora, i ako ima velikih poduzeća, čak i sa 7—8000 radnika, pošto se u tim poduzećima samo preragjuju sirovine i kao polufabrikati izvoze na polje.

Eksplotisanje radnika, pomognuto grubim policijskim apsolutizmom, bijaše užasno. Svaki znak radničkog nezadovoljstva se spriječavao i svaki radnik, koji je poslodavcima ili vlasti izgledao »buntovnik«, bio je zatvoren i šupiran.

Tako stanje je potrajalo do 1904. i 1905. godine, kada se među radnicima u Sarajevu pojavi težnja za organizovanjem. U to vrijeme su dolazili i neki srpski socijalisti iz Srbije i Hrvatske, i jedan od tih, pok. Mićo Sokolović, udari temelj radničkim organizacijama i s ostalim drugovima izradi i posla pravila organizacija vladi na odobrenje. Vlada nije htijela da čuje za ova pravila. Štrajkaše, kojih je bilo u nekim poduzećima, kažnjavala je i progonila iz Bosne. Taj politički pritisak i nesnosljivost radničkog ekonomskog položaja a neposredno, brutalno postupanje policije protiv radnica iz duhanske fabrike, koje su štrajkovala, dovede do generalnog štrajka radnika, koji je u Sarajevu proglašen 3. maja 1906. godine, a u Mostaru, Tuzli, Banjaluci, Zenici, Zavidoviću i Travniku dan-dva kasnije. Štrajk je trajao tri dana i štrajkaši su, naročito u Sarajevu, bili apsolutni gospodari situacije. Štrajk je zahvatio i ostale narodne mase, tako da je on najveći narodni pokret poslije buna od osamdesetih godina, odmah iza okupacije i iza njega se moglo u ovoj zemlji iole slobodnije disati.

Glavni uspjeh generalnog štrajka jeste izvojevanje prava u druženja, jer je vlada odmah iza štrajka odobrila sva pravila radničkih organizacija, koja su bila njoj predata. Tako

su postale radničke organizacije legalne i odonda su se začele lijepo razvijati.

Pokret je odmah postavljen na najmodernije temelje i presagjena je forma organizacija iz Srbije, koja je opet presagjena iz Njemačke. Odmah su sve postojeće organizacije centralizovane u Glavni Radnički Savez i on je osnivaio ostale organizacije.

Danas postoje ove organizacije, koje su sastavni dijelovi glavnog Radničkog Saveza:

1. Savez drvodjeljskih radnika.
2. Savez kovinarskih radnika.
3. Savez krojačkih radnika.
4. Savez gragjevinarskih radnika.
5. Savez b. h. željezničara.
6. Savez kožarsko-preragjivačkih radnika.
7. Savez tvorničko-nekvalifikovanih radnika.
8. Savez radnika životnih namirnica.
9. Savez malerskih radnika.
10. Savez trgovačkih namjestnika.
11. Tipografsko društvo.
12. Društvo knjigovezačkih radnika.
13. Društvo bolničara i bolničarki.
14. Savez brijačkih radnika.
15. Organizacija gradskih radnika.
16. Savez rudarskih radnika.
17. Udruženje kelnerskih radnika.

Na kongresima Glavnog Radničkog Saveza, koji se održavaju svake godine, uvijek je konstatiran napredak organizacija. Tako su one brojile članova:

1907 godine	2.400
1908 godine	3.047
1909 godine	3.017
1910 godine	4.370
1911 godine	6.068
1912 godine	5.539

Organizacije su za ovo vrijeme vodile mnogo štrajkove i velika većina, naročito u početku, svršena je sa uspjehom. Radnici mnogih struka su skratili radno vrijeme od 14 i 15 sati na 10 i 9 sati, a nadnice su poboljšane za 30%, 40%, 50%, a u nekim obrtima čak i 100%. U izvještaju Glavnog Radničkog Saveza za 1911. god. konstatuje se, da je prije 5 godina prosječno radno vrijeme bilo 12¹/₂ sati, a 1911. godine 10 sati. Nadnice su bile prije

5 godina prosječno 2.75 K, a 1911. g. 3.70 K. U izvještaju za 1912. veli se, da su zarade povećane za 35%, ali da je i skupoća mnogo narasla, tako, da su dobro organizovani radnici mogli očuvati ravnotežu izmeđju poskupljivanja životnih namirnica i povećanja zarada.

Radničke organizacije su odmah zapojene socijalističkim duhom i one vode od svoga osnivanja socijalističku propagandu. Socijal-demokratska stranka je osnovana na kongresu u junu 1909. godine i od tada su ta dva krila radničkog pokreta otpočela naporedo i zajednički raditi na organizovanju bugjenju radnog naroda.

Broj članova političkih organizacija je iznosio:

1910 godine	1.704
1911 godine	2.077
1912 godine	2.445

Organizacije stranke (političke organizacije, t. zv. mjesne) opstoje u ovim mjestima: Sarajevo, Tuzla, Mostar, Banjaluka, Zenica, Trebinje, Bijeljina, Drvar, Derventa, Gračanica, a zavjereništva u ovim: Tasovčići, Prijedor, Breza, Prujavor, Doboju, Bihać, Višegrad, Travnik i Teslić.

Sve ove mjesne organizacije imaju na čelu mjesne odbore, a glavno vodstvo stranke je Glavni Odbor u Sarajevu. Stranački prinos je 30 helera mjesečno, od čega ostaje mjesnim organizacijama 10 helera, a Glavnom odboru se daje 20 helera.

Organ čitavog pokreta je »Glas Slobode«, koji je počeo izlaziti 1. maja 1909. i to tri put mjesečno, a danas izlazi tri put nedjelno u povećanom formatu. Za izlaženje lista morala se založiti kaucija od 6.000 kruna, koju su skupili radnici na dobrovoljnim priložima. List se danas štampa u 9.000 primjeraka nedjelno. Većina organizovanih radnika ga plaćaju uz organizacioni članski prinos. Zbog reakcionarnog zakona o štampi list trpi velike progone i izlaženje mu omogućuje samo redovne materijalne žrtve radnika, koje dolaze u vidu dobrovoljnih priloga.

Konzumne organizacije nisu još osnovane i ako postoje o tome kongresni zaključci. Tome radu će se pristupiti malo kasnije, kao i osnivanju stranačke štamparije.

Od prosvjetnih društava postoji samo Organizacija mladih radnika, a sve prosvjetno djelovanje i međju muškim i ženskim vrše sindikati i stranka. (Ženskih ima organizovanih oko 400.) Jedno »Naobrazbeno društvo« je postojalo prije

osnivanja stranke, a nije izključeno, da će se osnivati naročito prosvjetno društvo u skoro vrijeme.

Postoji vrlo jako pjevačko društvo »Proleter« sa pjevačkom (mješovitom), zatim glazbeni zbor »Sloboda«.

Od športnih društava opstoji turističko društvo »Priatelji prirode« i gimnastičko društvo.

Pretpošle godine uselile su se sve ustanove našeg pokreta u svoj vlastiti Socijalistički Radnički Dom. To je jedna velika kuća sa 20 soba i 1 velikom in 3 male sale. Pored doma ima velika i lijepa bašča. Taj Dom je kupljen za 60.000 K. Prilikom kupovanja plaćeno je 12.000 K, a ostala se svota otplaćuje u 12 godina, godišnje po 4.000 K i kamate. Troškovi oko prepravljjanja i udešavanja za Dom iznosili su oko 50.000 K, tako da nas dom stoji oko 110.000, a njegova stvarna vrijednost je mnogo veća. Jedan dio sume za prepravke Doma uzajmljen je od ovdašnje Dioničke pivare, od koje je i kupljen Dom, drugi dio je pozajmljen od organizacija, a treći je pokupljen na osnivačke karte. Prihodi Doma omogućiće, da on kroz nekoliko godina postane čista svojina radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini.

Eto sta je u Bosni i Hercegovini učinjeno za ovo kratko vrijeme! Ovdje je u krupnim crtama oertan sastav i organizacija našeg pokreta, kao i njegovi dosadašnji uspjesi.

Držimo, da ovo može interesovati čitaoce »Naših Zapiski«, pa čak i radovati, jer razvoj našeg pokreta u svim teškim prilikama pokazuje, da i Jugoslaveni nisu najzadnji kad treba raditi na velikom djelu Socijalizma.

JOSIP PETEJAN, TRST.

Razvoj organizacij zidarjev na jugu.

O resnem gibanju zidarjev na Avstrijskem jugu se do leta 1900. ne more govoriti. Kar ga je bilo, so bili le trenutni izbruhi nezadovoljnost, ki so ostali brez pozitivnih posledic. Šele po tem letu opaziti je živahnejše in resnejše gibanje med zidarji. Najprej v Pulju, kjer so zidarji ustanovili krajevno društvo stavbenih delavcev ter si s to prvo združitvijo takoj pridobili po kratki stavki skrajšanje delovnega časa in povišanje mezde. Do takrat so bile razmere zidarjev povsodi na Slovenskem najslabše. Med zidarji samimi je bila večina nepismenih, nezavednih in za trajno

premišljeno akcijo nesposobnih. Alkoholizem je bil povsodi precej močno razširjen.

V Trstu se je pričelo gibanje šele po krvavi splošni stavki l. 1902, ki je tudi tržaške zidarje prebudila, da so ustanovili strokovno organizacijo, ki obstoji še danes. Kakor povsodi v prvih početkih je tudi v Trstu prvo gibanje organizacije povzročilo stavko. Strokovna organizacija niti ni bila še dobro ustanovljena, že se je podjetnikom predložila spomenica, s katero so zidarji zahtevali 9-urni delovni čas in povišanje mezde. Ker so podjetniki odklonili zahteve zidarjev, so ti proglasili takoj stavko, ki je trajala 4 tedne, a kljub vsej nepripravljenosti delavcev vendarle končala z uspehom. Zidarji so si pridobili 9-urni delovni čas in povišanje mezde. Po končani stavki je organizacija skoraj razpadla, ostalo je v njej komaj 20—30 članov. L. 1904. so se zidarji zopet združili radi sestave spomenice ter je organizacija zopet narasla. Takrat pa so bili podjetniki od svoje strani bolj pripravljeni, da jih zidarji niso mogli presenetiti kakor vprvič, zato stavka ni mela nobenega uspeha. Organizacija je zopet padla in ni kazala nobenega pravega življenja več do l. 1910.

Enaki poskusi kakor v Trstu so se storili tudi v Gorici, Ljubljani in Splitu, kjer so se ustanovile podružnice. Goriška je po stavki takoj razpadla, v Ljubljani in Splitu še obstoje. Vzrok tej nestalnosti je v bistvu nizki kulturni nivo delavcev-zidarjev. Vsled pomanjkanja izobrazbe zidarji nimajo potrebe do čitanja, tako da ne pridejo do spoznanja pomena organizatoričnega dela, posebno pa ne organizacije centralizatorične tendence. Zidarji se dajo spraviti v družbo le, kedar stoje pred njimi nujne vsakdanje zahteve. Ako jih ne dosežejo takoj, ali pa, če jih dosežejo po stavki, ne vidijo več potrebe skupnosti. Iz tega se da razlagati velika fluktuacija v številu članstva, katero opazamo posebno o početkih.

Zveza zidarskih organizacij na Dunaju izpoznala je že pred leti važnost južnih pokrajin, posebno ker vsa Primarska že od nekdaj daje izboren material zidarski stroki. Izdajala je pred leti letake v obeh deželnih jezikih, pošiljala agitatorje in veliko potrosila, a skoraj brez vsakega uspeha. Najbolj žalostno pa je bilo, da zidarji ne le, da niso hoteli osnovati lastnih strokovnih organizacij ampak so, in to posebno Goričanje iz Renč, Ločnika in okolice, služili po drugih krajih kot stavkolomci, tako daleč, da so se iz ptujih raznih krajev za časa stavk obračali na Goriško po stavkolomcih. Zidarji iz teh krajev se niti niso zavedali svo-

jega pogubnega dela. Sramota ni bila toliko na strani nezavednih zidarjev, kakor na strani klerikalnega in naprednega časopisja in strank, katere so imele goriške zidarje pod svojim vplivom in ne le, da niso zidarje poučili so še često zidarje šuntali, naj gredo delat na škodo sodrugom. Posebno žalosten rezultat je imela velika stavka l. 1909. v Winterthuru v Švici, ki je trajala 10 mesecev. Nemški in laški delavci vstrajali so heroično proti vsemu terorizmu organiziranih delodajalcev in mestne uprave, a so končno podlegli zaradi velikega števila stavkolomcev iz Renč, Sv. Lovrenca pri Moši in Ločnika. Ravno ob tem dogodku so se tudi goriškim delavcem končno jele odpirati oči, ter so izprevideli, da po tej poti zidarji sami sebi pridijo blagobit. Ponesrečena stavka v Winterthuru in stavkolomstvo avstrijskih delavcev je privedlo dunajsko centralo zidarskih organizacij na misel, ustanoviti tajništvo za južne pokrajine, skupno z zvezo klesarjev. Meseca avgusta 1910. je bilo tajništvo v Trstu gotova stvar. Od takrat naprej pričelo se je resno, pozitivno delo organizacije. Vsled različnih narodnosti in vsled nestalnosti bivanja kakor tudi vsled političnega nasprotstva bila je prva agitacija jako težavna. Vendar je uspeh bil že prvo leto nad vse pričakovanje. Agitacija se je bila pričela na različnih straneh nakrat in ravno vsled živahnega temperamenta delavcev južnih krajev je vsled tekmovalja postalo zanimanje za organizacijo splošno. Četudi prvotno navdušenje ni odločilnega pomena, ker ni stalno in vstrajno, vendar se je dalo izkoristiti prvo plame v toliko, da se je dobilo stalno in krepko jedro in oporo za mirno in smiselno agitacijo in organizacijo za naprej. Najbolj predstavlja gibanja zidarjev sledeča statistika:

Število članov vseh podružnic, ki spadajo pod tržaško tajništvo.

Leta:	30. 6.	31. 12.	število podružnic
1902	1228	310	2
1903	899	296	4
1904	424	156	4
1905	239	129	5
1906	295	121	5
1907	337	110	5
1908	405	396	5
1909	259	259	6
1910	592	1114	7
1911	3305	3208	18
1912	3118	2329	18

Dohodki in izdatki posameznih let:

Leta:	Dohodki:	Izdatki:	Poslano centrali:
1902	K 7.015.02	K 8.608.85	K 2.405.85
1903	K 6.386.21	K 6.235.03	K 2.300.—
1904	K 4.704.18	K 3.621.77	K 2.000.—
1905	K 3.631.89	K 2.823.71	K 1.737.62
1906	K 3.144.15	K 2.304.08	K 1.598.89
1907	K 2.365.26	K 2.540.44	K 1.754.26
1908	K 4.312.22	K 4.070.52	K 2.902.69
1909	K 4.411.52	K 4.132.33	K 3.070.—
1910	K 9.521.76	K 9.169.33	K 6.966.06
1911	K 39.925.33	K 38.710.73	K 28.593.93
1912	K 50.635.51	K 48.251.37	K 32.932.30
Skupaj	K 136.053.05	K 126.468.16	K 86.261.60

V tej tabeli niso napovedani izdatki centrale za agitacijo, izobrazbo, podporo, pravovarstvo in drugi. Iz te tabele razvidni so le izdatki podružnic. Često nezavedni zidarji, še bolj pa inteligenti nasprotniki organizacij grajajo, da podružnice iz cele Avstrije zlagajo največji del svojega denarja na korist dunajske centrale. Posebno narodnjaške stranke, ki love delavce v svoje organizacije, vedno predbacivajo, da naše podružnice vse svoje inkasirane prispevke oddajajo Nemcem na Dunaju. Neupravičenost vseh očitkov kažejo najboljše podpore za stavko. Do l. 1910. bilo je plačilnih gibanj v Trstu 2, v Pulju 2, v Ljubljani 1, v Splitu 1, v Gorici 1 in v Opatiji 1, brez večjega pomena. Od leta 1910. do 1913. pa so se vršila gibanja po sledeči tabeli:

Plačilna gibanja zidarjev na jugu Avstrije od leta 1910.—1913.

Delavni čas in plača na uro l. 1910.:

Kraj:	Število delavcev:	Delavni čas:	Plača:
Trst	3000	9 ur	48 vin.
Pulj	600	9 ur	50 vin.
Tržič	250	9 ur 30 min.	44 vin.
Gorica	450	9 ur 30 min.	38 vin.
Gradiška	50	10 ur	34 vin.
Kormin	50	11 ur	34 vin.
Zadar	150	11 ur	50 vin.

Delavni čas in plača na uro l. 1913.:

Kraj:		Plača na uro:
Gradišče	9 ur	52 vin.
Trst	9 ur	60 vin.
Pulj	8 ³ / ₄ ur	62 vin.
Tržič	9 ur	57 vin.
Gorica	9 ur	50 vin.
Kormin	10 ur	48 vin.
Zadar	10 ur	60 vin.

Znižanje delavnega časa in izboljšanje plače:

Kraj:		plača na uro več:	več na teden:
Trst	—	12 vin.	K 6.48
Pulj	15 min.	12 vin.	K 6.48
Tržič	30 min.	13 vin.	K 7.02
Gorica	30 vin.	12 vin.	K 6.48
Gradišče	1 uro	18 vin.	K 9.72
Kormin	1 uro	14 vin.	K 8.40
Zadar	1 uro	10 vin.	K 6.—

Iz te tablice je razvidno, da se je potom organizacij zvišala plača posameznih zidarjev povprečno na K 6.— na teden, skupaj za 4550 zidarjev, kar znaša K 27.300 na teden, ali šteto v zidarsko leto na 8 mesecev, K 218.400, ne glede, da se je ob tem znižalo delavni čas poprečno 1500 zidarjem. Izvzemši pekovski in tiskarske delavce, ki so najbolj organizirani, se ni v nobeni stroki na jugu toliko priborilo kakor v zidarski. Poleg tega je centrala pošiljala znatne zneske za pravovarstvo, podporo za slučaj smrti, potovalno podporo, podružnicam nazaj; zalagala je strokovni list in vzdrževala agitacijo. Za stavkino podporo je centrala v dobi 1910.—1913. poslala K 53.250.— za agitacijo in tiskovine založila je najmanj K 10.000.— Ker vsak član organizacij dobiva brezplačno strokovni list, znaša izdatek po 6 vin. na teden in člana ali skupaj okroglo K 18.000. Skupni izdatek centrale ne glede na gori navedene posebne izdatke znaša tedaj K 81.250. Ta številka kaže, da je centrala na korist organizacij na jugu žrtvovala več nego je prejela, ker ji gre za to, da zidarska organizacija dobi trdna tla na jugu. Te številke naj si nasprotniki centralističnih organizacij ogledajo, da šele dobe pravi pojem o pomenu centralizacije. Morda še večja korist nego materialna pa prihaja delavcem od organizacij iz pouka in izobrazbe potom strokovnega lista, konferenc in predavanj. Nikdo ne more tajiti, da je tisoč

in tisoč izvodov strokovnih listov, ki vsak teden gredo med naše zidarje, da so stotine shodov ostale brez vpliva na moralno stanje zidarjev. Pojdite le med organizirane zidarje, ki so se nekoliko zavedli, pa Vam sami povedo, kako jih je organizacija preustvarila in kako se čutijo vse druge, odkar uvidevajo moč in spoznavajo načela delavskih organizacij! Povedo Vam, koliko manj pijančevanja je med organiziranimi delavci, koliko več čitanja in zanimanja, ne le za strokovna vprašanja ampak tudi za splošne gospodarske in dnevne probleme je med njimi. Niti klerikalne niti napredne stranke se niso zmenile za delavce-zidarje, dokler niso čutile moč naših organizacij in posledic za njih politiko. Prepustčale so delavce popolnoma gospodarski in duševni tlaki. Šelej sedaj, ko se zidarske delavske organizacije širijo in krepé, ko se zidar gospodarsko in moralno dviga, ko je storjeno prvo veliko delo centralnih organizacij z ogromnimi žrtvami, sedaj šelej vstajajo narodni in klerikalni organizatorji in hočejo razbiti edino mogočo močno mednarodno organizacijo in s tem spraviti delavce zopet v odvisnost delodajalcev kakor poprej, posebej pa v svojo politično strankarsko službo.

K. SLANC.

Vseučilišče v Trstu.

Narod se hoče prehranjevati, hoče dobiti otroke in te prehranjevati, to je glavno vodilo vsega človeškega nehanja. Iz stalne prehranitve, iz kmetije se razvijejo rokodelstva, ž njimi drugi srednji stanovi, obrti, ki v delu za prehranitev in izgojo otrok sodelujejo s kmetom. Kopno prereja dosti ljudi, reke, jezera, morje tudi veliko. Geograf Ratzel postavlja morje kot sredstvo prehranitve ljudi na prvo mesto. — Priseljenci morjem so bili doslej telesno in duševno najjaki ljudje, bili najboljši rokodelci, trgovci, bili prvi pionirji v negovanju in razširjanju ved, katere podpirajo človeško delo in umetnosti, ki so odpočitek delavnim ljudem. Primorci proizvajajo večja in velika bogastva, lože dobro živijo in si lepše urednajo svoje življenje. Večja omika,*) kultura človeštva prihaja od morja. V revii se vzgaja malo kulture.

*) Ločiti bi bilo že vendar enkrat sinonima in pojme: izobrazba Bildung, Ausgestaltung; omika, geistige Kultur; kultura kot rezultat tehnike, na pr. poljedelska, gozdna kultura, etc.; poleg tega splošna kultura, obsegajoča, omiko in posebno kulturo. Uredništvo.

Jugoslovani smo primorci. Dosti proti nekaterim drugim narodom se nismo razvili v omenjenih pridobivnih sredstvih, ne dosti v kmetiji, malo v rokodelstvih, v novejši industriji, v trgovini, v prometu. — Človek hoče dobiti pregled čez razvoje človeštva, svojega naroda. Ta pregled dobiva po preizkovanju zgodovine človeštva, naroda. Iz zgodovine človeštva dobiva tudi večji pogled čez razvijanje svojega naroda. Pri tem gre za neko vodilno smer, ki se jasno kaže v razvojih. Teh vodilnih smeri se pa najde več; najde se, da upljivajo na razvoje narodov različni činitelji, katere je imenovati vodilne smeri: veliki možje, ženiji (Carlyle); človeka obdajajoča narava*) (Buckle); razvoj duha (Schelling, Hegel); sestava družbe in zgodovina intelektualnih prepričanj (Comte); proizvodnja in izmenjava blagrov, (prav: dobrim**) takozvano materialistično naziranje zgodovine — (Marx); biogenetičen zakon (Lamprecht). Danes ni več gospodarstvo primitivno kmetovanje; življenske, delovne razmere so tako komplicirane, da se ne more reči, da ta ali oni činitelj razvojev človeštva sam upljiva na razvoje človeštva; jemati se morajo vsi. »Misset im Naturbetrachten immer eins und alles achten.« Pride na to, koliko več si je človek v naravnem razvoju pridobil sposobnosti v delu ter iste pomnoževal in vežbal, koliko energijo si je pripravil, koliko si je ukrepil sile možganov, čustvanja in volje. Od tega so odvisne pomnožitve inteligence, napredki v vedah, tehniki in tedaj tudi v proizvodjanju in izmenjavi in slednjič v umetnostih in pri tem je sodelovalo vse, kar upljiva na človeka. Zgodovinar Lamprecht, zastopnik biogenetičnega zakona v razvojih človeštva, misli, da vsak narod v razvoju, kakor posamezen človek, preživlja različne stadije življenja vsakega drugega bitja: stadij mladosti, moštva, starca. Ako pregledavamo življenje nas Jugoslovanov, najdemo, da se še nismo povzpeli dosti čez mladostno dobo. Kaj so doslej dosegli v razvojih Italjani, Angleži, Nemci, Francozi in manjši narodi: Danci, Švedi, Nizozemci — in kaj mi Jugoslovani! — Sredi gospodarstva imenovanih narodov stoji stroj in zraven njega veda prirode, prirodnih moči, človek, izvežban učen tehnik, ki dobro ve, kaj in koliko premore stvarjati, ker znanstveno deluje. Stroj sam zahteva znanstveno izobrazbo svojih sodelavcev. On postavlja po vsem svetu svoje tvornice in izvežbuje svoje sodelavstvo in hitrejšje.

*) Rabiti bi bilo priroda di äussere Natur t. j. obdajajoča nas vnanjost, narava, die innere Natur; нрав, i Naturell, Gesittung, šega äussere Sitte. Uredništvo.

**) Blagor Heil, blaginja Wohl, blago Ware, dobrina Gut. Uredništvo.

kakor kedaj prej kako delo; s pomočjo stroja razvijajoče se gospodarstvo uči sodelavstvo stroja misliti, kakor zahtevajo prirodoslovne vede in poleg tega, urejati svet do tega, da tudi mase stopiti morejo na solnčne strani življenja. Industrija je zakurjeno poslopje vrtnarja, v katerem vrtnar s toploto svojim rastlinam pomaga do hitrejši rasti. Omika duha, čustvovanja, volje se v časih stroja hitrejši razširja, isto more in tudi m o r a pridobivati delavec pri stroju, pa tudi delavec v drugih obrtih, ker je vse v ozki zvezi tako v gospodarstvu človeka, kakor v prirodi. Narodi sedaj hitreje rastejo v inteligenci, omiki, v delavnih zmožnostih, — hitreje končavajo dobo mladosti ter prihajajo hitreje v moško dobo. Kam to vodi, ali v kulturno smrt, v pohitrenje dobe starčka, bog ve! —

In kje stojimo mi Jugoslovani in osobito mi avstrijski Jugoslovani? Skoraj je videti, da še nismo prestopili praga v dobo moža. Drugi bližnji narodi so hitrejši zrasli do prve moževske dobe; mi Jugoslovani še stojimo zadej. Mladost je sicer krasna doba, ali za pridobitev dobrega življenja je le boljša doba moža. In zdaj je tako, da nas omikanejši narodi, njih gospodarstvo — njih večja omika sili, da se omikamo, kakor so se oni, mi moramo za njimi! Ali ne! — Ali smo nemara narod, ki ne more pridobiti zmožnosti rokodelskega, industrielnega delavca in ni zmožen pridobiti omike, ki je zvezana z gospodarstvom stroja! — Tega slednjega ne moremo trditi. Naši mladiči so na šolski klopi novejši omike tako uspešni, kakor mladiči drugih omikanejših narodov, dasi se učijo na višjih šolah v jezikih sosedov; mi zaradi tega ne utonemo v morju vrvenja narodov, ne bomo vedno kuliji tuje industrije in trgovine, stvarili bomo toliko na naši zemlji dobrega in lepega, kakor bi ga tujci na njej, postanemo vrtnarski kmeti, dobri rokodelci, industrielni delavci in trgovci in to tudi, če se nam še toliko stavi zaprek od naših sosedov in njih vlad, ker gledé razvojev v gospodarstvu in omiki velja danes: Weltbürgertum, könnt ihr's austreiben! — Tudi naša masa razbije težko ploščo na svojem grobu in stopi pod solnce in bode pošiljala svoje večje talente v novodobne šole in se sama šolala. Pride do tega, pride gotovo, ker primorci smo južni Slovani in najbližji Adriji mi Slovenci in isterski ter dalmatinski Hrvati in tam na Balkanu, črnemu, srednjemu morju oni čvrsti naši ljudje, ki so zdaj predobri kmeti in vojaki, ki pa postanejo tudi dobri delavci v drugih obrtih, ker silijo k morjem in so zdaj krepki, zdravi kmetijski sinovi. Italijani-primorci so postali bogati, mi avst. Jugoslovani-primorci smo ostali kmeti in še

celo skoraj v nekaterih krajih primitivni. In to vzlic morju. To je žalostno! Sodelovali smo v pridobitev velikih premoženj Italijanov, kontribuirali k milijardam papežev, ki so sebe in svojo žlahto bogato preživljali. Danes je Italija krasen muzej, h kateremu roma ves omikan svet. Dosti lepega, kar je tam videti, je pomagal pridobivati tudi jugoslovanski kmet in mornar. Tlaka in desetina in roparska trgovina sta vstvarjala krasote italijanskih mest, njih veliko bogastvo v srednjem in še zdajšnjem veku in morja so bila velike ceste, ki so dovaževale ta bogastva in južni Slovan je sodeloval, žal sodeloval kot potujčenec-gospod, ali navadni tlakar in matros. — Prirodna bogastva naših deželá, hoste so tudi robovale tem italijanskim mestom, tudi tam daleč v Bosni. Marsikateri naš večji talent je tudi kot umetnik sodeloval z največjimi umetniki Italije v času renesance, 16. stoletju in prej in pozneje.

In še šubori, še pluskota in divja sveto morje ob obalih, ob katerih biva južni Slovan, še daje to morje in zdaj še le prav več hrane, več priložnosti pridobitve, več prilike vežbanja in ocvrščenja telesa in duha; pristopimo bližje in vstopimo tudi kot boljši delavci v gospodarstvu, katero je razvila iznajdba in raba stroja, mi Jugoslovani.

»Trade follows the flag« — pravi Anglež, to je, promet, trgovina spremlja zastavo na ladiji. »Ceterum autem censeo, Carthaginem esse delendam« je večkrat ponavljal rimljanski državnik, da se mora pomorska moč Kartage streti, če hoče kmet Rimljan bolj uspevati. Moč, velikost in bogastvo držav in dobrobit narodov je bila vedno v ozki zvezi z izkoriščanjem morja in nadvlado na njem. Danes celo to velja. Železnični vlaki in parobrodi so ljudstva zbližali in isti omogočajo večje proizvajanje, katero je povzročil stroj, da pridobiva več in vedno večje trge za svoje proizvode; železnice, parobrodi podajajo vedno množičim se ljudstvom priložnosti za pridobitev za življenje potrebnega. Svoobodno morje je velika svetovna trgovska cesta, katera služi vsakomur in če je še toliko ladij na njem; prostora je za vse dosti. Na morju lahko ceno prihaja primorec k ljudstvom vsega sveta; — poraba morja za vožnjo ne zahteva toliko dragih investicij, kakor železnice. Po posesti morske obali stremi vsak zdrav narod in marsikatera vojska se je vodila za to. Morebiti tudi sedanje vojske na Balkanu! — Jemljem samo to v ozir. Pisati bi se dalo o tem, kako ocvršča morje telo in duševnost mornarja, voljo mornarja, kako ga uči prirodoslovja, kako mu daje direktno dobra živila.

Avstrija je dostop do sicer manjšega, ali vendar važnega morja. Adriansko morje ne veže direktno velikih svetov, pa indirektno tudi te in veliko sveta proti izhodu in zahodu direktno, da je isto lahko velika cesta za izvažanje poljedelskih in industrielnih proizvodov, cesta za promet ljudi, privažanje proizvodov drugih dežel in svetov. To morje je bogatilo Benečane in nekatera mesta v Dalmaciji, to morje je bilo za časa Rimljanov važno za promet mej Italijo in vzhodnimi deželami ter severnimi; Oglej je bil primorsko mesto Rimljanov, ki je brojilo do 600 tisoč ljudi in bila ladjestaja za rimljansko vojno brodovje. V naših dalmatinskih in isterskih Hrvatih imela je Italija v srednjem veku in jih ima še danes najboljše mornarje, ki so na trgovskih, kakor vojnih ladjah vedno bili jako upoštevani, pogumni mornarji. Na morju je človek baje samo bogu izročen, ti naši Hrvati se ne strašijo nevarnosti morja.

V Trstu ima Avstrija lukco, v katero lahko prihajajo največje ladje. Ta luka je blizu centralne Evrope in zaradi tega je danes že Trst veliko trgovsko mesto in bo v bodoče večje pristanišče, ker išče kapitalistično gospodarstvo cenene vožnje in so na morju iste najcenejše. Avst. vlade se niso doslej dosti brigale za važnost Adrije. V novejšem času dajejo več milijonov za pripravo luke, pristanišča, vežejo Trst z železnicami, da vstrežajo prometu srednje Evrope proti Trstu. — Zidajo se v Afriki do morja železnice. Afrika se odpre tako evropejski trgovini, promet po morju bo rasel tudi na Adriji proti Trstu in v dalmatinskih pristaniščih. Mislimo samo na velikansko plodovitost Egipta, ki se zbliža Trstu po železnicah in parobrodstvu. — Avstrijsko trgovsko parobrodstvo do sedaj ni bilo dosti vredno, — ali izprevideva se, da se mora to povzdigniti. Zapostavljajo to naše trgovsko parobrodstvo seveda Anglija, Nemčija, severne ameriške države, Francozka ali tudi Norveška, Japonska, Italija, Nizozemlje, Rusija. Mornarji stavljajo avstro-ogrsko trgovsko brodarstvo na deseto mesto. Celo Danska ima več in boljše urejeno trgovsko parobrodstvo kakor Avstrija in Danska šteje le 3 milijone prebivalcev. Avstrija broji 51 milijonov ljudi. Našo trgovino na morju po večjem posredujejo ladje drugih držav. Veliko milijonov plačujemo Avstrijci trgovskemu tujemu brodarstvu in veliko milijonov tujemu brodarstvu, ki vozari naše izseljence v Ameriko, katerih je toliko, da nas mora Avstrijce sram biti. — Koliko bi naši ljudje zaslužili v ladjedelnicah in kot mornarji! — Nemci v rajhu so djali: »Naša bodočnost leži na morju« in Angleži ne morejo več

zapovedati, da brez njih volje ne sme počiti na morjih strel iz kanona.

Lahko je mogoče, da je bilo morje po Avstrijcih zanemareno, — vladala je Avstrijo doslej posvetna in cerkvena feudaliteta, ki ni bila nikdar prijazna meščanskemu in po njem ustvarjenemu industrielnemu gospodarstvu.

Kapitalistično gospodarstvo sili tudi avstrijske narode, da vstopijo v njegovo delo. Tudi v Avstriji zadobiva tehnik vpliv in že se tudi pri nas na Češkem in severnem Nemškem izprevidava, da sodi tehnik na prvo mesto v gospodarstvu, da morata jurist in duhovnik to mesto zapustiti. To gospodarstvo je tudi mase avstrijskih narodov kolikor toliko postavilo v kadre, v katerih so uvrščeni industrielni delavci med Italijani, Nemci, Francozi, Angleži. — Vzlic narodnostnim bojem, ki požrejo v Avstriji toliko duševnih sil in stanejo narode toliko gmotnih, mojskuje tudi pri nas mednarodno gospodarstvo stroja najhujše šoviniste. V Italiji je narodnostni princip najživejše razvit, ali on se mora uklanjati gospodarstvu stroja, ki ne izbira svojih kvalificiranih in družih delavcev po narodnosti, ampak delavski kakovosti in cenenosti. Stroj zahteva inteligentnega, učenega delavca. Velike vrednosti se zaupajo delavcu pri stroju in ves ustroj tvornice zahteva odprte glave vseh delavcev; delo vseh se mora ujemati. Tedaj zahteva kapitalistično gospodarstvo novodobno šolanje vseh delavcev. Z omikanejšim tudi laže izhajajo voditelji dela. Občna ljudska šola je prva zahteva. Ali zahteva se tudi že več šolanja po delovoditeljih, več pa po delavcih v industriji samimi. Anglež Ruskin je pisal: »Pred vsem je degradacija delavca do mašine, kar vodi mase vseh narodov v boj za neko svobodo. Ne glad, ne žaljen ponos ne povzročata občni vrišč proti bogastvu imetnikov proizvodnih sredstev v našem gospodarstvu. Lakota vstvarja sicer nezadovoljnost, ali več nezadovoljstva vstvarja v našem času pomanjkanje veselja do dela, s katerim si pridobivajo mase kruh, ker vidijo, da zamore le bogastvo dati možnost razveseljevanja. — Delavec čuti, da ga njegovo delo pod nivo človeka degradira.« — In ni ga boljšega učenca, kakor odraslega fabričnega delavca. On si odtrgava od spanja nekaj ur, da zamore čitati, da zamore poslušati predavanja vseučiliščnih in družih učiteljev.

Avstrijski Jugoslovani proizvajamo na kmetiji več, kakor rabimo sami za svoje kmete in druge rojake.*) Toliko smo že iz-

*) Ne odgovarja statistiki. Uredništvo.

vežbani v kmetijstvu. Ali naša kmetija je še malo moderno razvita, ista lahko podesetori svoje pridelke in z manj delavci — in ako vpelje intenzivno, vrtnarsko kmetovanje, lahko doseže visokost, kakor malo avstrijskih narodov. Ozemlje naše leži namreč v najprikladnejšem obnebhju. Dasi v precejšnjem obsegu Kras, rodi naše ozemlje vse sadeže in izreja vse koristne živali. Izvažamo lahko razven žita dosti vsega družega. In izvažati moremo s pridom le proti jugu in izhodu iz naše kmetije, le morda dalmatinski Hrvati južno sadje v centralno Evropo. — Jugoslovani imamo vodne sile v naših alpskih rekah, imamo še dosti in v Bosni prav dobrega premoga. — Naši gozdovi doraščajo zopet. Pri nas so dani pogoji za izvajanje marsikatere industrije. Industrije se povsod udomačevajo in se bodo tudi pri nas. Izmenjava proizvodov industrije bo nemara mogoča tudi tedaj, ko bodo povsod industrije. Ne bodo povsod proizvajale ene in iste stvari. V Avstriji najdeš železo in les. Ladjedelnice bodo pri nas mogoče. Menda ne bomo več taki nebodipravi, da bi še dalje kupovali ladje od družih narodov, ko imamo vse za ladjedelstvo, če le izgojimo kvalifikovanega delavca v ladjedelnicah.

(Sledi.)

ANTON DERMOTA.

Revolucija-evolucija-reformacija.

(Konec.)

L. 1847. je Marx analiziral stanje človeške družbe in konstatiral, da se vladajoča nasprotstva drugače ne dajo odstraniti, kot z nasiljem: nasprotstva so brutalna, zato se morajo z brutalnostjo odpraviti. Citira Žorž Sandovo: »Boj ali smrt, krvava vojska ali nič; tako je vprašanje zastavljeno neizprosno.«

In v komunističnem manifestu l. 1848. govori Marx o ciljeh, ki se dajo doseči le z nasilnim prevratom dotedanjega družabnega reda. Najenostavnejše, da, edino sredstvo mu je revolucijski terorizem.

L. 1850. je klical Marx: »Revolucija je mrtva, naj živi revolucija!«

Krimska vojna l. 1853.—1856. mu je vzbujala nade na skrajšnjo socialno revolucijo. In še l. 1870. ob pariški komuni ni bil pozabil na svoje mladostne burne in uporne misli; sicer je ne bi hvalil še l. 1872.

Pozneje se začenjajo dvomi o uspešnosti revolucije in revolucijske taktike. III. zvezek Kapitala že priznava sedanji družabni in gospodarski red.*)

Kakor Marx tako tudi Engels napoveduje revolucijo. Pologoma pa postaja bolj miren in izjavlja, da socialisti glede svojih zahtev ne zametujejo niti odplačil v obrokih. Naposled l. 1895. se je izrazil proti revoluciji.

L. 1848. je Engels pričakoval, da napoči svetovna kriza in s tem izbruhne socialna revolucija. Revolucije se je tudi aktivno udeleževal. Historični razvoj pa je izpremenil pogoje, pod katerimi se proletarijat mora boriti; zato je bila revolucijska taktika za vedno onemogočena.

Engels pravi, da so bile dotedanje revolucije vse le revolucije manjšin. Gospodujoče manjšine so bile z revolucijo strmo-glavljene, da je namesto njih zavládala nova manjšina. Po prvem uspehu se je pa ta razcepila: na uzadovoljeni del in na radikalnejši. Oni so prenehali biti radikalni, ker so dosegli, kar so želeli.

L. 1848. je bil proletarijat v manjšini po številu, zastopal je pa interese večine, — revolucija se je ponesrečila.

Od l. 1848. se je Evropa gospodarsko izpremenila: Francija, Poljska, Rusija, Nemčija so postale industrijalne države, nastal je pravi veleindustrijalni proletarijat in s tem razpor dveh razredov, kakršen je bil l. 1848. le na Angleškem, v Parizu in par industrijalnih središčih.

Napoleonov državni prevrat na Francoskem in obnovitev nemškega cesarstva po Bismarku sta pokazala, da proletarijat ni še dozorel za revolucijo. In Viljem I. je obnovil nemško cesarstvo, pa tudi francosko republiko.

Po l. 1870/1. je bilo težišče evropskega delavskega gibanja preloženo v Nemčijo. Tu so pa delavci zase izrabili politično orožje — splošno volilno pravico: z volilno agitacijo in parlamentarno tribuno.

V tem momentu pa je bil dan nov način proletarskega boja: delavci se udeležujejo volitev v občine, deželne zbornice, bolniške blagajne, obrtna sodišča itd. »In tako se je zgodilo, da sta buržoazija in vlada prišli do tega, da se mnogo bolj bojita zakonite akcije delavske stranke, nego protizakonite, da se bojita mnogo bolj uspehov volitve nego rebelije«. (Masaryk — Engels.)

Pa tudi v tem oziru, namreč, kar se tiče rebelije, upora s silo, se je boj čisto izpremenil. Rebelija v starem slogu, poulični

*) Marx je izdal le I. zvesek kapitala, II l. 1875. in III. 1894. pa Engels. Op. ured.

boj l. 1848. je zastarel. Uporniki resničnih zmag nad vojaštvom v pouličnem boju itak niso dosegli ali pa vsaj jako redko; uspehi so bili zelo redki in še ti navadno prej doseženi ali zagotovljeni. Vojaštvo je bilo enotno, organizirano, disciplinirano, — nasproti temu je stala kaotična masa. L. 1830. julija in — 1848. februarja se je revolucija obnesla le zato, ker je bila meščanska straža proti vojaštvu in za upornike.

V revolucijah prejšnjih dob so imele barikade velik pomen: tekom devetnajstega stoletja so ga popolnoma izgubile. Prej so imele barikade osobito namen, da se je z njimi moralno vplivalo na vojaštvo, da se je oplašilo in da je postalo malodušno. Že l. 1848/9. pa je vojaštvo videlo na barikadah in za njimi samo druhal, izmeček družbe, proti kateremu ni imelo nobenega respektja. In tačas se je vojaštvo že znalo boriti proti pouličnim napadom.

Mesta so v novi dobi zrastle, vojaštvo se je pomnožilo, garnizije se lahko mobilizirajo, v nekaj urah so pripravljene cele armade. Moderna mesta imajo ravne, dolge ulice, v katerih se da z uspehom porabiti moderno orožje. »Upornik, ki bi si sam izbral za barikadni boj nove delavske oddelke na severu in vzhodu Berlina, bi bil blazen«. (Engels). Tistih časov, ko so pripravljene in zavedne manjšine na čelu nezavednih mas uprizarjale svoje revolucije z naglimi presenečenji, ni več. Zato ima tudi socializem novo taktiko; zato je celo v romanskih deželah izginila stara revolucijska taktika. Ironija usode ja baš, da se revolucionarjem in prevratnikom z zakonitimi sredstvi bolje godi, nego z nezakonitostmi. Taktika revolucije se umika taktiki pozitivnega dela. — Kako prihaja Marx do svojega revolucijskega naziranja?

Marx pravi, da je naloga filozofije, da kritizira ves družabni red. Zanj sledi ta naloga iz Feuerbachovega filozofskega sistema. Feuerbach je kritiziral le verstvo; baš zato pa mora pofeuerbachovska filozofija kritizirati še državo in politiko. Feuerbach je reducirjal verstvo na antropomorfizem: verstvo je le fantastični odsev človeka, kakršen je — bog človek je torej človek sam, in kritika tega boga je kritika resničnega človeka, torej tudi vseh naprav in ustanov, v katerih človek živi, v katerih se verstvo poraja. Kritika verstva je torej kritika prava, kritika teologije je kritika politike. Kritika te filozofije se uresničuje zato s prakso — revolucijo: če je za človeka najvišje bitje človek, je nujno, da se prekucnejo vse razmere, v katerih je človek ponižano, zapušče-no, zasluženo, zaničevano bitje. Treba je torej zrevolucionirati ljudstvo.

- ✓ In kaj je, kakšna je politična revolucija? Del meščanske družbe se emancipira in zavlada splošno. Ta del, ta razred družbe ostaja na svojem stališču, spoznava pa se za splošnega predstavnika; le s tem, da v sebi in v masi vzbudi ta čut splošnosti, more izvesti svojo revolucijo. Za hip je ta razred socialna glava in socialno srce družbe. Zato mora biti en razred par excellence osvobodilni, drugi pa očitno zaslužni. Nekdaj sta bila ta razreda: plemstvo in duhovstvo proti meščanstvu. Dandanes imamo: meščanstvo proti proletarijatu. Slednjemu sedanja družba odreka vse; zato ji on negira obstanek.
- ✓ Kakor vidimo, so se Marxovi in Engelsovi nazori o tem, kaj je revolucija, in o tem, kakšna naj bo v emancipacijskem boju taktika proletarijata, tekom časa izpreminjali. Nič presenetljivega ni, če sta bila Marx in Engels v prvih početkih svojega delovanja za revolucijo, ki bi se izvedla tudi z nasiljem, če ne drugače. Baš tako naravno pa je, da sta pozneje opustila to pot, in sprejela taktiko praktičnega, mirnega dela, socialne reforme. Izprevidela sta pač, da so predpogoji, ki bi bili morda omogočili uspeh socialne ali politične revolucije v početku devetnajstega stoletja, izginili in da so nastopile drugačne razmere.
- ✓ Sicer pa ni res, da bi morala vsaka revolucija biti krvava in nasilna. Večjega pomena je revolucija in reformacija glav in src — brez te ni mogoča uspešna politična revolucija, pravi Masaryk. In socialna še manj. Ravnotako ni res, da bi bil trenutni upor že revolucija. Revolucija je lahko napadalna, pa tudi le obrambna. Revolucija se pojavlja v fizičnem in pouličnem boju — gotovo pa se tudi kaže v duševnem in нравstvenem oziru.
- ✓ Zatrjuje se, da revolucijsko razpoloženje izvira največ iz srednjega veka, in da ima verski izvor. Cerkveni duševni absolutizem je rodil upornost na drugi strani. Tako je napočila reformacija, ki je pravzaprav največja svetovna revolucija. Resnica je, da je bilo ondi, kjer se je reformacija izvedla, potem manj revolucijskega duha nego v državah, kjer je zmagala protireformacija t. j. katoliška reakcija. To se osobito opaža na romanskih deželah in državah, ki so ostale katoliške. Državni absolutizem se je oprl na absolutizem cerkve in oba sta tiščala ljudstvo ob tla. Odtod je pa prihajal neprestani odpor, tu so se porajale ustaje, ki so bile polne revolucijskega razpoloženja in dejanja. Zato ni čudno, če so vodilne ideje revolucije cerkvenega in verskega izvora.
- ✓ Revolucija je uspešna, dokler se more upravičeno sklicevati na etiko. Brž ko se izpremeni v nasilje, se izpremeni v reakcijo,

t. j. v nasprotje tega, kar je bil prvotni namen revoluciji. To se je najbolje videlo pri veliki francoski revoluciji.

S tem ni še izčrpan ves problem revolucije, reformacije in evolucije! Problem ni le historičen, t. j. ne tiče se zgolj tega, kar se je zgodilo, kar se dogaja in kar se bo godilo, kar se vrši v človeški družbi kot taki, marveč problem se zlasti tiče tega, kar dela in mora delati posameznik. To se pravi: revolucija se mora presoјati z etičnega stališča. Revolucijski problem velja prav tako za vsakdanje življenje, kakor za velike historične dogodke: ti brez onega niso možni. In v praktičnem, vsakdanjem življenju odločuje drobno, konkretno delo; s tem se premaguje utopizem in revolucionizem.

Kdor veruje v razvoj, bo proti nasilni revoluciji. Z nasilno revolucijo se dá doseči hipen uspeh — če se pa dá tudi trajno ohraniti in obdržati, je drugo vprašanje! Nasilna revolucija bi bila pač opravičena, če bi zgolj ekonomske sile, grobi materializem, odločevale v življenju. Macaulay pravi lepo: »Noben narod ne sme revolucije delati, vedno pa mora biti pripravljen, da jo začne.«*)

H. TUMA:

Seksuelni problem.**)

Odtod često toliko slabosti ob zgodnji dižnosti. Zato pozneje razvitega kmečkega dekleta bledica ne napade. Bledica je posledica velikih mest, bolezni spolne zgodnosti vsled pomanjkanja vzduha in gibanja ter prezgodnje kontrektacije; čitanje in moda sta v tem oziru najhujši strup.

Vso dobo spolne godnosti pri možu imenujemo puberteta, moževnost. Vnanji znaki so: brada in dimlje. Nastop moževnosti se kaže pri mladeničih v nemirnem, često nerodnem obnašanju. Nemec imenuje ta prehodna leta »Flegeljahre«. Jame se razvijati neko izobilje moči, ki se izraža v pretiranem obnašanju, a preide ob normalni vzgoji v veselje do dela in ustvarjanja. V tej dobi pričenja globlje in obsežnejše čustvovanje, zanimanje za umetnost in glasbo, često se javi otožnost in hrepenenje brez prave smeri. To je ona doba, ko se fizična spolna ljubezen jame dru-

*) Problem revolucije in evolucije je sporen v socijalizmu. Pisatelj stoji vsaj deloma na stališču revizionizma. Ured.

**) Nadaljevanje po št. 2 t. 1.

žiti s psihično. Ta doba traja pri marsikaterem mladeniču nekaj let, doba polna čutnosti in poezije. Psihično manj, somatično bolj krepko je označena prehodna doba pri dekletu, četudi s sličnimi znamenji kakor pri mladeniču. Za vzgojo je ta doba najvažnejša in v tem oziru šolska in domača vzgoja največ grešita. Razposajeni dečki navadno ne najdejo drugega nego očitanja in opominjanja mesto prijateljske besede. Vzgoja v prehodni dobi mladine mora biti torej obrnjena na okrepitev telesa po gibanju v prostem vzduhu, telovadbi in delu, s krepko, a ne mrsno hrano. Ravno v naši dobi se mladina najbolj preoblaga z duševnim delom takrat, ko prestopi iz nižjih v višje razrede. Vsled preobilice šolskega dela jenja tembolj telesno gibanje. Naše šole so uprav sistemizirane za to, da oslabe mladino takrat, ko je po narodi najbolj potrebna jačenja. Poleg tega pa se mladini v prehodni dobi podaja čtiva v poeziji in prozi, ki se nanaša na ljubezen, ki opozarja na kontrektacijski nagon, četudi že v estetični obliki. Naravna vzgoja dečka, kadar stopi v Flegeljahre mora iti za krikom prirode: »pustite me, da se živотно izletam in izdelam«! Z zdravo hrano in krepkim telesnim delom se moževnost zavleče in organizem celega života posebej pa spolni organi okrepe, ustvari se človeku ves kapital telesnih in spolnih moči za celo življenje. In v zdravem telesu je zdrava duša!

Mladina si bodi svesta svoje telesne in duševne moči in svobode. Ako je po Tolstem predpogoj človeške sreče in zdravja telesni trud, občevanje s prirodo, občevanje v človeški družbi in nebojazen pred smrtjo, tedaj moramo te predpogoje pripraviti že v mladosti in ti predpogoji so tudi najeminentnejši predpogoji — za ohranitev zdravih spolnih organov, za ohranitev zdravega krepkega živčevja in za zaploditev krepkega zaroda. Piše se cele kupe knjig o spolni vzgoji in spolni pedagogiki posebej in vendar se ne loti ni država in še manj cerkev preustrojitve vzgoje v edini mogoči in pravi smeri. Res, cerkev bi bila sama proti sebi, ako ne bi gojila bojazni pred smrtjo, saj je nje glavna opora nauk, da je to življenje le prehodno življenje in da je onkraj življenja večno pogubljenje, kedar ni cerkvene odveze. Jemlje mladeniču miselno svobodo in ustvarja zato grozo pred smrtjo. Tudi razredna država bi delala proti lastni organizaciji, ako bi mladino oprostila vezi sedanje šole in ako bi brezobzirno postavila kot prvo nalogo domače in šolske vzgoje zdravje, telesni trud, občevanje s prirodo, občevanje s človekom in nebojazen pred smrtjo. Vzgoja pokorščine in odvisnosti vzdržuje

gospodstvo plemstva, cerkve in kapitalizma nad delujočimi masami. Uradništvo in učiteljstvo se mora čutiti kot orodje državne oblasti in z zvezo države s cerkvijo tudi orodje cerkve. Moderni priznavajo potrebnost vzgoje k disciplini, a ta ne sme biti vzgoja za hlapčevstvo vsled zapovedi in prepovedi naučenih na pamet. S 6. letom pričenja to učenje ter traja do izpita zrelosti (?). Mladi možgani prenapolnijo se z mehaničnim znanjem ter so tudi sposobni za mehanično pokorščino. Po končanih študijah je mladina izgubila vso prožnost sprejemanja novih idej, soditi sebe brez priučenih predsodkov in formel; in vendar je bistvo moči mladine to, da se ne zapira novim, nenavajenim pojavom, ter proti novim idejam ne stavlja predsodkov in priučenega znanja. Ta prožnost in prijemljivost novih idej dela mladino res mlado, ona vzdržuje značaj mladosti tudi na možu in daje značaj mladostne sile celim narodom. Potreba in nužnost spolnega pouka je splošno priznana, sedaj ko so moderni tako široko razložili seksualni problem, slediti je morala tudi krščanska pedagogija. Današnja šola pa je nesposobna vršiti posel spolnega pouka in spolne vzgoje, dokler pouk in vzgoja ne gresta sporedno z biološkim razvojem človeškega telesa. Zato je zahteva po spolni prosveti ob enem glasen krik po reformi današnje ljudske in srednje šole iz temelja ven. Za vzgojo in pouk resnice pa je treba učiteljev samozavestnih, neodvisnih in veščih. Učitelj sam mora biti čist. Bil sem sam učitelj, sem sam oče in mož. Videl sem v šoli in doma, da se sme govoriti mirno in prepričevalno o vsem in pred vsemi, kedar je človek sam čist. Dal sem otrokom, ko je bilo prilike brez pomisleka v roko slike o spolnem življenju, sam opisal funkcijo spola, ne le brez vsake škode mladini, temveč sem si svest, da so moji nekdanji gojenci vsi poznali spolno življenje dovolj sebi v varstvo. Posebno se zavedam, da so poznali marsikaj, na kar so morali priti po lastnem razumu in sklepanju iz skromnega učnega gradiva, katerega so pri meni dobili. Bil sem leta 1879. v omikani, imoviti francoski družini kot domači učitelj. Učenka mi je bila med drugimi mala ljubka deklica sedmih let. Učil sem jo za prvi razred. Po pouku smo se skupaj igrali in izprehajali. Na vrtu mi je vlovila žuželko, ki je bila zvezana z zadkom z enako žuželko. Vprašala me je, kaj to pomeni. Vtrgal sem cvetlico ter ji pokazal prašnik, cvetni prah in pestič. Povedal sem ji, kako čebelica sname cvetni prašek z ene cvetke in jo prenese na drugo ter pusti prašek na pestiču, kako se prašek

napoji in vzraste skozi brazdico cvetke doli do jajčka in vanj, da nastane plod. Nekoliko cvetk iste vrste komaj vzevelih in že dozorelih pokazalo je radovednemu dekliču vse. Vidiš, rekel sem ji, ravno tako imajo tudi živalice v sebi, samci prašek semenca, samice jajčka, le da živalica lahko pride k živalici, pa se po cevki združita prašek in jajček, pri cvetlici pa mora pomagati veter ali čebelica. Kakor na rastlini iz zaplojenega jajčka nastane plod, ravnotako v živalici, katera nosi v sebi jajčka. Tako je pri majhni mravlji, tako je pri čebelici, tako je pri miški, tako je pri zajčku in tako je tudi pri ovci in kravi. Malo jagnje in malo telce je plod, ki se je zaplodil tako, kakor plod na rastlini in kakor vse v vesoljni prirodi. Pozneje je deklica videla brejo kravo in me radovedno prašala, če je bolna. Odgovoril sem jej, da ne: ali se ne spominjaš, kaj sem ti pravil, ko sva gledala cvetne prašnike in pestiče in žuželke? Vidiš krava ima v sebi malo telce, ki je iz jajčka in semena naraslo in varno zavito v utrobi matere, od ktere dobiva po črevesu krvnega soku toliko časa, dokler ni dovolj veliko. Potem pride na dan. Mati trpi in muka, ko poraja, zato pa je vesela, ko vidi malo telce poleg sebe in je previdno obliže nesnage, daje piti mleka iz vimena. Tako je tudi pri človeku. Par dni potem sprehajal sem se z gospo po vrtu. Mala gojenka prihitela nam je nasproti ter že od daleč radostno kričala: »Gospod učitelj krava je že storila, sem že videla malo ljubo telce; kaj ne mama, to daš meni, da je bom čuvala in tudi za kravomamico bom gledala, da jej sedaj nihče ne stori zla«! Gospa je osupla ostala, od kod ve kaj tacega nje mestni otrok. Nejevoljno je dajala krivdo poslom, češ, da so le oni mogli kaj tacega otroku natvezti. Mirno sem priznaval, da otrok ve vse od mene ter na kratko razložil, kako je prišlo do tega. Gospa sama menda še nikdar ni slišala priprosto in brez vsake najmanjše zadrege govoriti o spolu in zaploditvi. Vidno z zanimanjem me je poslušala ter konečno vprašala: pa mislite, da otrok ne bo delal napačnih sklepov? Napačni sklepi so le plod napačnega pouka. Ako je pouk resničen, morajo biti tudi daljši sklepi logični — resnični. Sklepi naše mladine so brez vezi, ker nimajo pouka. Kako naj hoče sklepati otrok, ki je prišel k razumu, ako nima premis. Šola dati mu mora prave premise, sklepe otrok dobi potem sam in ti sklepi so vsegdar resnični. Vem, da mi je od takrat mati mojih gojencev še bolj zaupala nego poprej in vem tudi, da so gojenci prav razumeli moje nauke, ker so bolj ljubili rastline in živali in ljudi. Z ljubeznijo do prirode je človek odprl na široko vrata ljubezni do vsega.

Za mladino do godnosti mora veljati pouk in vaja spomina. Za mladino v prehodni dobi mora veljati vzgoja za umetnost in poezijo. Takrat ko v človeški krvi zapolje čustvenost, takrat ko se jame odpirati brstje in želi po solncu, takrat treba je odpreti blesteči svet lepote. Schönheit ist Kennzeichen eines gesunden Körpers und in einem gesunden Körper wohnt leichter ein gesunder Geist; deshalb wird die Erziehung zur körperlichen Schönheit sich auch leichter mit einer idealen Erziehung des Geistes paaren. (Lepota je znak zdravega telesa in v zdravem telesu prebiva lažje zdrav duh; radi tega se bo vzgoja k telesni lepoti lažje parila z idealno vzgojo duha.) Reitzenstein. Koliko nam je da naša šola? Ako je dobil deček pouk za svoj razum, mladenič ljubezen do prirode, do lepote za svojo čustvenost, potem je varno prekoračil ona leta, ki so odločilna za spolno življenje naprej. Kedar nastopa zrelost, takrat jameta prihajati v sklad razum in čustvenost. Takrat so mladeniči željni vsake resnice, takrat mora se jim dati polno resnico. Vsa dogmata, ves mysticism odmorej postane strup. Die ganze Aufklärungsarbeit ist eine grosse Ernüchterungsarbeit (Vse prosvetno delo je veliko iztrepzno delo.) Leo Berg. Enketa Dürer-jeve zveze ustanovila je kot načela spolne vzgoje: Predvsem naravnost, ne več dajati nego je hrepenenja vedeti. Otrok naj izve o postanku in porajanju človeka, naj vidi razvoj na cvetličih do oplojenja, sporedno naj se ga opozarja, na sličen cvet in plod pri živalstvu in pri človeku s povdarjanjem momenta ljubezni, na strani moža odgovornosti iz nje, na strani žene žrtvovanja. Mannheim-ski kongres zahteva najprej poduk, pred izkušnjo, po analogiji v rastlinstvu, življenja metuljev, kuncev in do človeka. Veljati mora posebno pravilo: otroci, ki vidijo spolno združevanje, morajo je tudi razumeti. Otrok na deželi, ki lahko vsak dan vidi spolno združitev pri domačih živalih, mora jo prej razumeti nego otrok v mestih, ki navadno izve o stvari šelej v tajnih pogovorih v šoli ali izven šole.

Prav ima pedagog Schreiner, da je bolj važna moč nego znanje, le da bi moral dodati: moč mora biti v zdravem telesu in v resničnosti. Nicht Flucht vor den sexuellen Reizen, wie der katholische Katechismus lehrt, sondern Stärkung des Willens zum Widerstand macht den Charakter des Mannes aus. (Ne beg pred spolnimi miki, kakor to zapoveduje katoliški katekizem ampak jačenje volje za odpor tvori značaj moža.) Leute. Die Beschaffung eines gesunden freudigen Lebensinhaltes, (pridobitev zdrave in vesele vsebine življenja) je glavni predpogoj Hoppe-Bridges. Zna-

nje ni to, kar se učenec uči na izust, na pamet. Mladina mora res videti, vedeti in čustvovati. Znana je fraza, da je spolni nagon potepuh, ki iz najboljšega pouka baš izbere to, kar ga razburja. Non multa sed multum!

Die beste sexuelle Erziehung ist eine richtige Gesamterziehung. (Najboljša spolna vzgoja je prava splošna vzgoja.) Forel. Sind denn die Studenten der Medizin besser als andere? (Ali so dijaki zdravilstva boljši od drugih.) Gröbel. Pouk v dobi deštva ne podaja nič, kar bi razburjalo, ako se učitelj sam ne razburja. Mladenič se razburja sploh šele takrat, kedar se čustvenost razgoreva. Pouk pa mora nastopiti prej, takrat ko razum še naivno popraša in zabeleži. Možgani dečka in deklice so čista pola papirja, na katero se da vse napisati — za vedno. Glavno merilo dal nam je Tolstoj: »Odgovori otroku na to, kar te vpraša. Ne razlagaj mu, kar ga ne zanima.« No današnja šola razlaga skoraj le to, kar otroka ne zanima in ne daje odgovorov na to, kar otrok iz svoje duše vpraša. Otrok se skoro, ko je v šoli, ne upa več vprašati, uči se molčati. Docela pravo je mnenje, da pedagog ne sme biti specialist, bijolog ali medicinec ampak splošen pedagog, jaz bi celo rekel, da je dovolj: splošno izobražen človek. Glücklich die Eltern, welche ihre Töchter selber befreien. (Srečni stariši, kateri svoje hčere sami osvobodé.) Hoppe-Bridges. Eltern bedeuten nur dann etwas für die Kinder, wenn sie Ehrfurcht vor der Würde der Zeugung empfinden. (Stariši pomenijo le tedaj nekaj za otroke, kadar sami čutijo spoštovanje pred dostojanstvom ploditve.) Kmetska ženica v par besedah svoje dekle spolno bolje pouči, kakor bi vsi duhovniki in učitelji celega okraja zbrani na koncilu. »Najboljša spolna vzgoja je splošna vzgoja.« Žal da ta šola prav malo da. Tam se vse specializira, vsak profesor hoče svoje najboljše znati in otrokom najinteresnejše priporočati. »Spolno vedenje mladega moža je sad njegove cele vzgoje« in ker je ta cela vzgoja v šoli in cerkvi do skrajnosti zanemarjena, zaraditega je njegovo vedenje tako, da ne dela časti ne šoli, ne cerkvi, človeški družbi pa veliko škodo. Pedagogi morajo torej pomesti pred vsem pred svojim pragom. Tam je kup smeti, čez katerega komaj vidijo, zaraditega toliko hinavščine, kedar govorijo o spolnem aktu!

Moderni so vsekdar poudarjali vzgojo volje. Moderni pedagogi na vzgojo volje pri spolni vzgoji tudi dajo največ. Je pa razlika med njimi in starimi, da le-ti prepovedujejo in zapovedujejo, moderni pa iščejo premis, da mladina sama pride do

sklepov ter si sama riše meje. Prepovedan sad diši! Bolje pokazati sad in povedati, kaj je dobrega in slabega na njem. Zbudite v mladini zavest, kako je podlo zaploditi dete a mater in dete zapustiti pa dosežete več nego strašiti z grehom. Achtung vor dem anderen Geschlecht bedeutet Auswahl in seiner Betätigung (Spoštovanje pred drugim spolom pomeni izbor pri njega izvrševanju.) Hoppe-Bridges. Učite mladino, da prav vidi in prav izbira, ne strašite jo od iskanja in izbire. Trgajte in jejte — a ne prejejte se in ločite zdravo od strupenega! Ločite pa le, kedar gledate in mislite. Schreiner priporoča za vzgojo volje prosto-voljne vaje k samozatajevanju in to pred vsem pri jedi. Šport na sebi zahteva samozatajevanje. A le pri delu nastopi samozatajevanje naravno, vsako drugo napeljevanje k samozatajevanju z golimi besedami je igra.

~~~~~
Ignac Mihevc. Trst.

MOJA DRUŽICA.

Komaj zablodil sem na svet,
in bitja začutil slast, trepet.

Komaj življenja nastopil sem cesto,
že imel sem družico zvesto.

Silno, odkrito me je ljubila;
nikdar, nikjer me zapustila.

Božala često me njena roka bela,
ko v spanju nad menoj je bdela.

Zvesto sledila mi je povsod,
pravijo, da ljubi zelo mojih rod.

Toda — bog ž njo — naj si jo nihče ne želi:
ob njeni ljubezni veselja ni!

Često žalostna je moja družica blede,
često tesno je pri njej; ime ji je: Beda.

GOVOREČA LIPA.

Ob robu gozdiča poleg steze
od stare tam lipe veje štrle,
in giblje senj jih vse mirja
v hladu sladkosti zefirja.

V razpokano lubje je deblo zavito,
na severni strani z mahom obšito.
Z belimi gobami obšito telo
ponosno se dviga v nebo.

Ob materni strani je kakor dete mlado
vzrastla za ped nad livado
lipica nizka, mladih peres,
hoteča več znati od drugih dreves.

„Kaj more mi kdo? Na svojem stojim,
nikogar se tukaj jaz ne bojim;
nad mojim ponosom se nikdo spodkitati nima!

Na zemlji domači si vzrastla ti in jaz.
Slovani vedno opevajo nas.
Naše je polje, naš svet do večnega Rima.“

Tako je trdila lipica mala,
in čakala je, da materna hvala
ji vname še višje ponosno srce.

„Resnico poznam, ker stoletja sem stara
in vem, da na svetu je sama prevara.
Mi Lah in Francoz je bil gospodar,
čegava da sem ne trdim nikdar.“

Vse mirje zavila je mrtva temina,
sladkostne zefirje pregnal je vihar.
In lipa počasi si lice spreminja.
Je res li, da se iz temine ne vrne nikdar?

PREGLED.

Javno življenje.

Politika.

H. Tuma. Državni zbor. Balkanski dogodki so tolikega zgodovinskega pomena, da se min. predsednik grof Stürgh ni mogel odtegniti, da bi postopanje vnanjega ministerstva ne opravičeval pred državnim zborom. Sicer je način kakor je stopil pred poslance na sebi značilen za stališče avstrijske vlade proti državnemu zboru. Prva skrb ministerskega predsednika je bila varovati vladu z izjavo, da spada kritika vnanje avstrijske politike pred skupno državno zastopstvo t. j. pred delegacije. Odločilno besedo v delegacijah imajo zastopniki ogrskega fevdalizma, vsa vnanja politika avstro-ogrška je pod odločilnim vplivom ogrskega plemstva, vnanjemu ministru se pred to zadnjo instanco toraj ni treba bati kritike, če tudi je vnanja politika države v diametralnem nasprotju z avstrijsko polovico. Resnična kritika postopanja avstroogrške diplomacije je torej mogoča le v avstrijskem parlamentu, kjer so vsaj deloma zastopani ljudski interesi, ne le Cislajtanije ampak posredno tudi interesi ogrskega prebivalstva madžarskih narodnosti in proletarijata. Ako je ministerski predsednik povdarjal nepristojnost avstrijskega državnega zbora, je s tem že a priori zagovarjal nepopoljšljivost avstrijske vnanje politike. Vendar se ministerskemu predsedniku ni bilo bati stopiti pred avstrijski parlament, saj je vlada od leta 1867., odkar je ustvarila dualizem, konsekventno pod načelom divide et impera znala ustvariti toliko malenkostnega protivja med strankami, da do pravega zastopanja avstrijskega ljudstva dosedaj niti ni prišlo. Ni se mu bati kritike edine ljudske stranke v parlamentu socialne demokracije, ker dobro ve, da se vse stranke

nacionalne ali klerikalne ali liberalne postavijo proti socialni demokraciji s trenutkom, ko bi stopila iz svoje rezerve in posegla načelno na rešitev velikih vprašanj države, ministerski predsednik dobro ve, da mora social-demokratska stranka v parlamentu vse svoje moči pridržavati za varstvo delavstva. Grof Stürgh je končno moral biti prepričan, da majhni avstrijski državniki dobe le majhnega odpora v malenkostnih avstrijskih strankah. A priori je lahko vedel, kako stališče glavni zastopniki strank zavzamejo in prvi govorniki Dr. Korošec za Jugoslovane, Dr. Gross za nemško-nacionalno zvezo in Dr. Kramar za mladočeško stranko so dejansko taknili one strune, katere so zvenele že dolgo časa poprej v strankarskem časopisju. Končno se ministerskemu predsedniku resnih posledic ni bati in avstrijska politika bo lahko sledila še naprej po dosedanji poti neovirana po avstrijskem parlamentu in kar je še bolj žalostno neovirano po avstrijskih narodih.

L. 1866. je Avstrija bila odtrgana od Nemčije, l. 1867. je bil ustvarjen dualizem kot zaveza nemške in madžarske narodnosti proti večini slovanski-latinski, l. 1878. je po Bismarkovi iniciativi Avstrija stopila na Balkan. To so veliki zgodovinski fakti, v sebi v največjem protislovju. Kraljevi gradec pomeniti bi moral za avstrijskega državnika obrat avstrijske politike na Balkanu, vsled tega obrat notranje politike na najkrepkejšo naslonitev na lastne narode. Dualizem pa pomeni nasprotnost proti balkanskim državam in še večjo nasprotnost notranje politike proti ogromni večini prebivalstva. Zasedenje Bosne in Hercegovine zopet pomeni za interesiranje cele države za politični in gospodarski razvoj na Balkanu pod avstrijskim vplivom. Avstrijski parlament se ni v bistvu nikdar

zavedal gorostasnega protislovja v državnem življenju avstro-ogrskem ter se dal zavesti v narodnostne in kulturne spore po fevdalni vladi, ki istočasno zastopa geslo *divide et impera*, ne morda proti vnanjim sovražnikom države, marveč proti istemu delu lastnega prebivalstva, na katerega bi se po zgodovinskem toku morala naslanjati. Avstrijska vlada je od l. 1867. tako temeljito korumpirala politične stranke avstrijske, da se ji danes ni bati nobene kritike, še manj pa se ji je bati, da bo avstrijsko ljudstvo izvajalo konsekvence tudi iz najresnejše kritike. Preporod mora priti edinole iz delavskih mas od zdolaj.

— — — **Deželni zbori** kažejo vedno bolj neorganični svoj položaj v državi. Grof Stürggh je v svojem ekspoziciji o vnanji politiki preludiral z žalostnim položajem deželnega zbora na Češkem in v Galiciji. Bil je to apel centralne vlade na pomoč deželnih zastopnikov, ki so istočasni poslanci v državnem zboru, fevdalni vladi. Roka roko umiva. Po deželnih zborih cepi avstrijska vlada moč ljudstva, kakor nasprotno ogrska vlada vzdržuje moč fevdalizma po najstrožji centralizaciji. Največje zlo avstrijskemu parlamentu prihaja iz obstoja deželnih zborov. Češka stoji pred bankrotom in brez pomoči centralne vlade, ne more več naprej. Morda se da napraviti kupčija! Gališki deželni zbor je razpuščen, ker poljski fevdalci in katoliški škofje ne dovolijo, da bi ruski narod, ki šteje 3 milijone proti poljskemu, ki šteje 4 milijone, od 228 poslancev deželnega zbora dobil 62. Poljsko in rusko ljudstvo je spravo sprejelo. Bilo bi v deželnem zboru 8 škofov, predsednik akademije in vsi rektorji, od teh skupaj 4 Rusini, 45 veleposestnikov, 8 srednjih posestnikov, 43 mest, ki bi volili po starem volilnem redu, 12 mest, ki bi volila po splošni volilni pravici, 5 trgovskih zbornic, 2 obrtni zvezi in 98 kmečkih mandatov. Med temi bi Poljaki imeli lastno kurijo tam, kjer prebivalstvo

kaže 35% poljskega naseljenja, kjer pa manj, bi se volilci priključili sednji lastni kuriji. V deželni odbor bi prišli: 1 zastopnik veleposestnika, 1 mest, 1 zastopnik poljskih kmetov, 1 zastopnik ruskih kmetov in iz polnega deželnega zbora 1 poljski in en ruski zastopnik. Boj za reformo traja že od l. 1897. in se vrši ne le v gališkem deželnem zboru, marveč se je zanesel v centralni parlament na Dunaj, kjer veže vse moči galiških poslancev. V Galiciji napreduje demokratična ideja v ljudskih slojih poljskih in ruskih, mala četica katoliških škofov in vsepoljskih aristokratov pa sme zavirati javno življenje.

— — — Goriški deželni zbor je razpuščen vsled smrti deželnega glavarja vit. Pajerja. To je značilno. Dokler je energični in inteligentni mož živel, vlada ni mogla preko njega. Svoičas je bil ukrotil glavega kardinala Misijo in osornega tržaškega namestnika grofa Goëssa. Od takrat naprej bil je absolutni gospodar političnega položaja na Goriškem. Radi tega je deželni zbor Goriški smel kršiti avtonomijo kolikor je hotel, smel izključevati avtokratično neljube četudi pravilno izvoljene poslance. Nekoliko let trajala je nenaravna zveza laških nacionalistov-liberalcev s slovenskimi nacionalisti-klerikalci. Protislovni principi politični niso bili nikaka ovira za zvezo radi razdelitve mandatov v deželni odbor in radi uporabljanja deželnih sredstev za nesorazmerno veliko upravo in dajanje nagrad potem občin in okrajnih odborov, pripadnikom laško-liberalne in slovensko-klerikalne stranke.

Deželni zbori češki, gališki in goriški so nam tako vzgledi gnjilobe deželne avtonomije v Avstriji, ki je podlaga nemočnemu parlamentu in samovoljni fevdalni vladi.

— — — **Balkan.** Balkanska vojna je končana, albansko vprašanje začasno rešeno, kakor se nepremišljeno trdi, kot diplomatični uspeh

avstrijske vnanje politike. Preliminarni mir s Turčijo je v bistvu sklenjen, do definitivnega miru pa zapirajo pot vevlasti pred vsem Avstrija in Italija, katere po svoji diplomaciji hujskati eno balkansko državo proti drugi, da bi si odprle pot oboroženi intervenciji. Avstriji se je pred vojno zareklo, da hoče biti nesebična, zato mora iskati s slučaji Prochaska, Skoda, Palič protektorat nad albanskimi šolami z oboroženo intervencijo. Odvisno je vse od avstrijske vnanje politike, ali uvidi svoje realne interese v sporazumu s Srbijo in Črnogoro, da s pomočjo realnega prijateljstva iztisne edino nevarnega tekmeca Italijo iz Albanije ali pa vsled ustvaritve Albanije pripravlja konečno veliko vojno Avstrije z Italijo za vitalne interese v Adriji — če avstrijska fevdalna vlada iz protivnosti proti lastnim narodom, raje privoščiti zasedenje Vlene in južne Albanije po Italiji, ter se s tem odreče balkanski-adrijanski politiki in postane vazal Nemčije.

Važno je vprašanje delitve Macedonije med Srbi in Bgari za Avstrijo. Posest Skoplja in desnega brega Vardarja po Srbiji drži Avstriji odprto pot Dunaj-Solun, posest Skoplja in Povardarja do Bitolja po Bgarski pa odpira pot Rusiji preko Balkana do Adrije in do Egejskega morja. Zato je Petrogradski kabinet delal s tako vnemo za sporazum med Rumunijo in Bgarijo, Rumunska je ona država, preko katere gre pot Rusije do obeh morij. Zato je celo v interesu Ruske, da Šardag in Morava tvorita mejo južne Srbije! Odvisno bo zopet vse kako razume Avstrija svojo historično misijo na Balkanu.

Dne 26. aprila 1913. prevzela je družba bank pod iniciativo avstro-ogrsko vlade od nemške in orijentske železniške banke toliko akcij balkanskih železnic, da imajo nje glasovi odločujočo večino. Prevzela je 45.000 akcij od Züricher Orientbank in 6000 akcij od Deutsche Bank, ter je s tem postala absoluten gospodar železnice Solun-

Bitolj in Solun-Mitrovica. Akcije so bile prevzele po K 810—, ki se obrestujejo po 5%, kar odgovarja dosedanji dividendi po 8% oziroma K 500— nominalne vrednosti na vsako akcijo.

Prvotno je bila zasnovana železnica iz Carigrada na Odrin, Dedeagač na Solun in od tod na Mitrovico in avstrijsko mejo. Pozneje se je načrt orijentske železnice izpremenil tako, da veže glavna proga Carigrad-Odrin-Sofija-Belgrad. Železnica Odrin-Dedeagač-Solun prešla je v roke francoskega kapitala. Glavna proga Odrin-Sofija je odkupljena po Bgarski državi, ostala je nemškemu železnici Solun-Bitolj in Solun-Mitrovica.

Z nakupom teh dveh prog je avstrijska vlada prišla v dejansko posest te železnice in ker bo ona določala vozne tarife je očitno, da je ta nakup naperjen proti srbski državi, ker daje avstrijski vladi mogočest zapreti srbsko trgovino proti egejskemu morju. Ob enem proga Solun-Bitolj daje avstrijski vladi mogočest železnico podaljšati na Drač ali Vlonu.

Železnica iz Srbije preko Albanskega do Adrije je glede na nemogočest isto efektuirati z lastnimi sredstvi v doglednem času izključena. Zgradbo te železnice alpskega značaja avstrijske banke proračunajo na 200 milijonov kron tako, da bi bila vsaka rentabiliteta izključena. Utegne se pri tem avstrijska vlada motiti kakor že tolikokrat, ker je več kot gotovo, da se sestavi veliko podjetje pod iniciativo Ruske-Francoske-Italije, ki bi vezala Rumunsko, Srbsko preko Albanije do Adrije in spravila v promet rusko in rumunsko žito in živine. Trojni sporazum še sedaj Avstrijo finančno bojkotira. Gotovo je, da francoski kapital poskusi dobiti ves gospodarski razvoj balkanskih držav podse, eminentno politično pa ste interesirane Ruska in Italija.

Vsekakor ostane nakup akcij orijentske železnice važen za Avstrijo, ako skloni zvezo od Serajeva preko Mitrovice na Solun in po

Liški železnici in iz Dalmacije zvezo iz severa in središča monarhije z jugom. Pomisliti je le, da bo od Srbije odvisno, ali koncesijonira železniško zvezo čez Sandžak do Mitrovice ali ne. Utegnilo bi se tako zgoditi, da se s francoskim kapitalom napravi imenitna zveza preko Balkana na Adrijo, po drugi strani se pa Avstrija izpodreže od zveze na Solun.

Ako bo avstrijska vlada pri tem trgovskem podjetju tako spretna, kakor je bila pri političnem vprašanju s svojo diplomacijo, potem utegne ostati na cedilu s svojimi 41 milijoni kronami s pripadki, ki jih je izdala za nakup železnice Solun-Mitrovice in Solun-Bitolj.

Avstrija se je na Berlinskem kongresu upirala železniški zvezi od Škoplja čez Sandžak v Bosno — sedaj zahtevati bo morala Sarajevo-Mitrovice-Skoplje.

Nemške orijentske banke so pri prodaji akcij naredile čistega dobička 10 milijonov kron ter so si tudi dale zagotoviti pri bodočem obratu razmeren delež na dobičku.

— — — **Orient.** „Times“ prinaša vest turškega-angleškega sporazuma, da Angleška priznava suvereniteto Turške nad šejhom v Koweit, Turška pa avtonomijo šejha ter se odpoveduje otokom Bahrein, ki ga grade pristop v perzijski zaliv.

Železnica Bagdadska, ki se zgradi z nemškim kapitalom in pod nemškim vplivom, mora se končati v Basori in ne sme dalje preko Perzije do Indije. Železnica, ki bi bila največjega interesa za ves kulturni svet, ki bi najbogatejše dele Azije vezala naravnost z zapadno Evropo, ne sme se izvesti v interesu angleškega imperijalizma.

V. Knaflič. Gibanje Slovakov in Poljakov. Med Čehi in Slovaki se vrši podobno gibanje, kakor se je pričelo sedaj med Jugoslovani. Hočejo se vsaj kulturno spojiti v eden narod. Težave so tam v toliko večje, ker si Slovaki in Čehi niso tako zelo sorodni, kakor smo si jugo-

slovanska plemena, in ker je madjarski pritisk na Slovake neprijemno hujši. O tej poslednji okolnosti nas informirajo številni stalni referati v češkem novinarstvu. Iz referata „Časa“ posnemamo, da se je iz dobe madjarske koalicije znana era persekucije Slovakov zopet povrnila. Povsod iščejo za panslavizmom. Dne 3. sušca so v turčanskem sv. Martinu izvršili hišno preiskavo pri „Musealne Slovenske Spoločnosti“ ter poizkušajo udušiti tudi napredne slovaške revije in knjižna podjetja. Tako so v prej imenovanem sv. Martinu pri dr. Vauči predsedniku konsorcija „Novina“, ki zalaga revijo „Prudy“, izvršili preiskavo ter konfiscirali celo korespondenco. Zadržujejo korespondenco med sodniki in uredništvo te revije na pošti, škodujejo sotrudnikom gospodarski. V tiskarni Paričkovi, ki tiska imenovano revijo, so si prepisali ves nad 1200 naročnikov obsegajoči seznam, ter so na domu vseh teh naročnikov konfiscirali Paričkov koledar in knjige „Slovenske knjižnice“ pri naročnikih rekvirirali ter jim delali druge sitnosti. Sočasno dohajajo poročila, da kar trumoma izključujejo slovaške dijake iz srednjih šol. V Požunu sta bila obsojena četovodja Karl Štefánek, brat urednika „Slov. Tyždennika“, enoletni prostovoljec Hlavatý, vsak dve leti težke ječe, ker sta nabrala za Rudeči križ slovanskih držav 60 K in ker je Štefánek učil vojake čitati in pisati ter jim dajal časopise in knjige.

Ipak postaja slovaško narodno gibanje Madjarom „nevarno“. Zanimajo se zanj izvenredno. Steier je izdal o slovaškem vprašanju knjigo (Tót kérdés), ki je v podatkih datumih, osebah itd., natančna kakor policijski raport. — Isti „Cas“ poroča o žalostnih razmerah med Slovaki in Poljaki. Doslej je živelo na severu med Slovaki okrog 125.000 Poljakov, ki so se v vsem kulturnem življenju asimilirali Slovakom. Šele od leta 1909. naprej se je pričelo med temi Poljaki narodnostno gibanje, ki pa je nele protislovaško,

ampak celo v izredno ostri meri madjarofilsko. Ves gališki poljski tisk podpira to madjaronjenje in očitava Slovakom, — da zatirajo Poljake. Na čelu tega gibanja stoji — po informacijah „Casa“ — krovskova revija „Świat Słowiański“ z urednikom dr. F. Konecznim in društvo „Związek Pryaciół Polskiego Ludu Tatrzańskiego“. Še le letos se oglašajo med Poljaki pametnejši glasovi.

V ostalem pa so se Poljaki pokazali letos zopet v neki za nas čudni luči, četudi imajo morda s svojega narodnega stališča prav; dejstvo pa je, da ostali Slovani ne razumemo njihove taktike. Pripravljajo se namreč prav resno na veliko narodno borbo proti Rusiji in se pri tem opirajo na Avstrijo, ki bo baje pomagala Poljakom doseči osvobojenje zatiranih bratov v Rusiji. Na Pruse pri tem naši severni bratje docela pozabljajo. Da se za Jugoslovane niti najmanj ne brigajo, ni nič novega. Na svojo revolucijo se pripravljajo že dolga leta teoretski in je ta revolucionarna filozofska literatura dosegla ravno letos visok razvoj (gl. dr. Prijateljčev referat o teorijah poljskega neoirendentizma v 2. številki letošnje „Vede“). Pripravljajo se pa tudi praktično, snujejo strelska društva, se zanimajo za bombe, razstreljevanje mostov, uničevanje brzojavnih žic, ogledništvo in podpiranje regularnih čet avstrijskih, zbirajo denar ter so baje pripravili za slučaj vojne Avstrije z Rusijo cele kore avstrijsko-pruskih poljskih osvobodilnih čet in celo revolucijo v ruski Poljski. Tudi ameriški Poljaki so zbrali baje 15.000 prostovoljcev in ogromno denarja v iste svrhe. Ni treba še posebej omenjati, da je ta pokret v sedanji mednarodni krizi avstrijskim vodilnim krogom izvenredno dobrodošel in morda je nekoliko s tem v zvezi tudi najnovejše obnašanje Rusije. Fiat dementia, percat mundus!

Anton Kristan. Strokovno gibanje. Med tem ko so se strokovne organizacije razdelile vsled narodnostnih sporov v tzv. centralistične in tzv. separatistične, se zopet radi mezdnih in organizatoričnih zahtev centralizirajo sorodne stroke. Doslej v več zvezah organizirano stavbinsko delavstvo — zidarji, zidarski pomožni delavci, kamnarji, tesarji — skuša napraviti eno enotno zvezo „stavbinskih delavcev“. Zveze strok se preleve v industrijsko zvezo. Sklepi v tem oziru kažejo veliko porazumevanje za pravi zmisel strokovne organizacije. — Tudi med čevljarji in strojarji ter usnarji se vrše dogovori za industrijsko zvezo „delavcev z usnjem“. Istotako med prvovarušskimi delavci je opaziti čilo gibanje za tem, da se ustanovi „industrijska zveza delavcev živilnih strok“. Med kovinarji, livarji ter sorodnimi strokami so že dlje časa trajajoči dogovori za uresničenje „industrijske zveze kovinskih delavcev“.

Čemu to koncentriranje? Strokovne organizacije si bi pač rade zagotovile v vsakem oziru potrebno aktiviteto — (Nemec pravi: Schlagfertigkeit morda: odbojnost). Čim enotnejše je vodstvo — tem sigurnejši je uspeh. Zgodovina mezdnih bojev v zadnjem desetletju je nam v tem oziru prav poučna! — —

— — — 20. aprila t. l. se je vršil v Celovcu tretji občni zbor Strokovne zveze na Koroškem. Bilo je navzočih 73 delegatov iz 18 krajev koroške. Državno strokovno komisijo je zastopal H. Wuchitsch iz Gradca, strokovno komisijo v Gradcu in zvezo zidarjev strokovni tajnik Hartman, tobačne delavce P a t t e r m a n n, lesne delavce P e c h, pivovarniške delavce T r a u s n e r in krojače K o s e l. („Zveza delavskih društev na slovenskem ozemlju“ iz Ljubljane pa najbrže ni bila zastopana, ker je nobeno poročilo ne omenja. Zdi se mi, da to ni prav; ker precejšen del Koroške pač spada v „slovensko

ozemlje“ in mora „zvezo“ v Ljubljani enako zanimati kot strokovno komisijo v Gradcu !)

Tajnik Mehrer je podal zanimljivo poročilo, iz kojega posnemamo sledeče: v l. 1911. je bilo na Koroškem v 60 krajih 132 podružnic oz. vplačilnic s 6578 članov, konec l. 1912. pa je palo število članov na 5982 članov. Napredovale so edino organizacije pekov, gozdnih delavcev, usnarjev in krojačev, nazadovale pa vse druge stroke. Najbolj pa kemični delavci. Vzrok je deloma v krizi, ki jo je povzročila nevarnost vojske, deloma pa dejstvo, da so po izvršitvi velikih železniških del delavci odpotovali iz dežele. V stavbinski stroki pa so pregnali italijanski delavci domače; italijanskih pa skoro ni mogoče organizirati. Poročevalec omenja, da je pri vsem tem gibanje na združenem polju vzraslo, zlasti krasen napredek kaže konzumno društvo v Celovcu. — O organizaciji in taktiki je poročal s. Pölzl iz Beljaka. Poročevalec je tožil, da centralne zveze premalo podpirajo deželno zvezo, vsled česar ne more izvrševati ta svojih nalog v tej meri kot bi rada. — O organizaciji podjetnikov je poročal Muhič, o boju proti alkoholu Leykin.

— Müller je poročal o konsumnih društvih. Tozadevna resolucija se je soglasno sprejela. — Zbor je bil zelo zanimljiv v vsakem oziru, dokaz, da žive na Koroškem v strokovnem oziru prav živahno življenje. —

— — — Kako zelo je vplivala balkanska vojska zlasti na avstrijsko delavstvo, kažejo poročila o skončanem letu 1912 oz. o skončanem l. četrletju 1913, ki jih izdajajo strokovne zveze. Drastično pa je poročilo, ki ga je izdala „Zveza lesnih delavcev v Avstriji“ za IV. četrletje l. 1912. Samo v tem četrletju je zveza izdala podporo za brezposelne K 51.795.—. Kako je bilo druga leta, kaže sledeče:

izdanih podpor
v brezposelnosti:

IV. četrletje 1911 . . . K 24.639.—
IV. „ 1910 . . . „ 35.757.—

Od l. četrletja l. 1913 pa piše „Holzarbeiter“:

„V l. četrletju l. 1913 pa je toliko brezposelnih vsled balkanskih homatij in z njimi zvezane slabe gospodarske konjunktore, da najbrže vsi plačani prispevki ne bodo zadoščali, da bi se pokrili izdatki za podporo brezposelnim“.

V. M—i. Slovani v Združenih državah.

(Nadaljevanje št. 2. N. Z.).

Statistika nam daje od leta 1880. do leta 1900. sledečo sliko:

Rojstna dežela	1880	1890	1900
Avstrija	38.663	123.271	275.907
Češko	85.361	118.106	156.891
Ogrska	11.526	62.435	145.714
Poljska	48.557	147.440	383.407
Ruska	35.722	182.644	423.726
Skupaj	219.829	633.866	1,385.645

Priseljenci imenovanih dežel so torej v dobi dvajset let narasli od približno 200.000 na 1,400.000.

Od l. 1899. dalje razlikuje ameriška statistika tudi narodnost,

čudno pa je, da prišteva Jude Slovanom, ravno tako so tudi Litavci in Rumuni Slovani. Jugoslovane deli po deželah (Dalmatinci, Mace-donci itd.). Od l. 1899.—1908. so

bili priseljenci iz Avstroogrške do 6/10 Slovani — poprej je bilo najbrž podobno razmerje — 1899. do 1908. pa so tvorili Slovani iz Avstroogrške 69% vseh slovanskih prise-

ljencev. V dobi od 1899. do 1908. je prišlo v Združene države nad 1½ milijon in sicer v sledečem razmerju :

	Skupno štev. izseljencev	Med njimi Slovanov	Na skupnem priseljevanju	Odstotki Slov. posam. dežel
Avstro-ogrška . . .	1,893.676	1,162.124	61·0	69·5
Bolgarska, Srbija, Macedonija . . .	33.649	32.396	96·0	2·0
Nemčija	320.658	33.427	10·0	2·0
Rusija	1,441.823	424.966	33·0	25·0
Turčija	52.921	19.785	37·0	1·0
Skupno	3,742.727	1,672.698		

Slovansko priseljevanje po narodnostih :

Leto	Čehi in Moravci	Bulg., Srbi, Macedonci	Hrvati, Slovenci	Dalmat., Bos., Erceg.	Poljaki	Rusi	Malorusi	Slovaki
1899	2.526	94	8.632	367	28.446	1.774	1.400	15.838
1900	3.060	204	17.184	675	46.938	1.200	2.832	29.243
1901	3.766	611	17.928	732	43.617	672	5.288	29.343
1902	5.590	1.291	30.233	1.904	69.620	1.551	7.533	36.934
1903	9.591	6.479	32.907	1.736	82.343	3.608	9.843	34.427
1904	11.911	4.577	21.242	2.036	67.757	3.961	9.592	27.940
1905	11.757	5.823	35.104	2.639	102.437	3.746	14.473	52.368
1906	12.958	11.548	44.272	4.568	95.835	5.814	16.257	38.221
1907	13.554	27.174	47.826	7.393	138.033	16.807	24.081	42.041
1908	10.164	18.246	20.472	3.747	68.106	17.111	12.361	16.170
1909	6.850	6.214	20.181	1.888	77.565	10.038	15.808	22.586

Iz tega je razvidno, da prihaja v Združene države 69% Slovanov iz Avstroogrške, 25% iz Rusije, po 2% iz Nemčije, Bolgarske, Srbije in Črne gore in 1% iz Turčije. Priseljevanje iz Bolgarskega, Srbije in in Črne gore je skoraj popolnoma slovansko, 96% ; iz Avstroogrške 2/3, 61% , iz Rusije in Turčije 1/3 in iz Nemčije 1/10. Skupno število po deželah in narodih znaša v desetletju 1899—1909 : 1. Iz Avstroogrške : Čehi iz Češke, Moravske itd. 83.698 ; Poljaki : 335.651 ; Slovaki : 320.047 ; Malorusi : 102.063 ; Slovenci in Hrvati iz Slavonije in Istre : 287.981 ; Srbo-hrvati iz Dalmacije in Erceg-Bosne : 27.675 ; Jugoslovani iz Avstroogrške skupno : 315.656. 2. Izven

Avstroogrške : Poljaki iz Rusije 369.973 ; Poljaki iz Nemčije : 32.388 ; Rusi : 53.454.

Z največjim številom so toraj zastopani Poljaki, ki tvorijo 44% slovanskega pritoka v omenjenem desetletju. Slovaki stoje na drugem mestu z 1/5 skupnega priseljevanja. Na tretjem mestu so Hrvati in Slovenci, katerih ne loči statistika Združenih držav, in ki tvorijo skupno nad 16%. Čehi, ki so bili v prejšnji dobi najmočnejši pritok, padejo sedaj na 1/20, torej le malo več kakor najnovejši izseljenci iz Srbije in Bolgarske. Gori navedena števila je treba še precej znižati, ker se mnogi izmed izseljencev zopet vračajo, po datih Združenih držav v sledečem razmerju :

1899	za 41%	1904	za 37%
1900	" 31%	1905	" 34%
1901	" 28%	1906	" 26%
1902	" 21%	1907	" 22%
1903	" 21%	1908	" 73%

Tako n. pr. znaša skupno število priseljencev 1908. l. 782.870 ljudi, po odbitku 73% dobimo čisto število 209.867 ljudi. Koliko jih torej ostane izmed 1.700.000 Slovanov, ki so se naselili v dobi od l. 1899. do 1909? In koliko izmed

njih se jih zopet vrne v domovino? Nekoliko odgovora na to nam daje sledeči pregled iz l. 1906. in 1900. Od sto priseljencev je bilo že poprej vsaj enkrat v Združenih državah:

Leto	Slovaki	Hrvati in Slovenci	Malorusi	Poljaki	Dalmat. itd.	Rusi	Bolgari	Čehi
1906	18.5	12.6	9.7	5.9	4.7	4.5	3.5	3.4
1900	16.0	9.6	8.5	4.9	9.0	2.6	7.8	5.4

V primeri z drugimi narodi so Slovani še precej stalni, za druge narode so navedeni mnogo višji odstotki. Tako na pr. Angleži: 27.3

(1906.) in 30.6 (1900.), Nemci: 13.2 in 12.2. Najbolj stalni so Judje: 1.7 in 1.9.

Število Slovanov v Združenih državah:

	Minimum	Maximum	L. Niederle:
Čehi	500.000	500.000	800.000 (minimum)
Slovaki	400.000	750.000	
Poljaki	2.000.000	4.000.000	1.500.000
Malorusi	200.000	350.000	
Rusi	60.000	70.000	1.000.000
Slovenci	100.000	100.000	100.000
Hrvati	250.000	400.000	
Srbi	150.000	200.000	300.000
Bolgari	40.000	50.000	50.000
Skupno	3.700.000	6.420.000	4.200.000

H. Tuma. Literatura. Antonio Battara „Il trialismo“ e gli italiani soggetti all'Austria. Roma 1913.

Brošurica je ponatis iz Rassegna Contemporanea VI. Ni niti bogata po vsebini niti ni pisana iz zgodovinsko-socijalne, ekonomične podlage, marveč je posnetek iz časopisja zadnjih let ob priliki balkanske krize. V uvodu izreka: Avstrijski problem se od leta do leta obrisuje čistejše; ne bo trajalo desetletja, da ne bo

tvoril misli in skrbi vseh političnih krogov cele Evrope. Četudi ne moremo že danes prihajati do zaključka francoskega pisatelja: mesto turškega bolnika skoro zavzame avstrijski bolnik. Pisatelj pripisuje slovanskim narodnostim po številu in po prirodnih energijah odločilno mesto v južnih kronovinah avstrijskih. Docela nelogično s to trditvijo pa kmalu nato zopet trdi, da vse delo izhaja iz „Narodnih Domov“. Italijani, dasi prvotni stanovniki

Dalmacije in Primorja morajo poleg vsiljujočih se Slovencev živeti kakor ptujci v državi, po besedi, šegah in navadah. Ali ni morda znak notranjega življenja cele Avstrije, da postajajo posamezni narodi vedno bolj ptujci med seboj v državi?

Ako bi bil pisatelj le na kratko nekoliko z zgodovinskim očesom premeril dobo od l. 1866. naprej, bi moral konstatirati, da je do takrat italijanski živelj v Trstu Istriji in Dalmaciji dobival svojo inteligenco iz Italije v zvezi s takrat avstrijskimi provincijami Milan-Benečke. Dorej je dejansko adrijsko Primorje bilo le del benečanske Adrije. Vsa trgovina in industrija bila je v rokah Italijanov ali poitalijančenih Grkov in Srbov, Slovenci prihajali so v poštev le v nižjih slojih. Avstrijska vlada sama in učenjci svet smatrali so Dalmacijo in Primorje etnografično kot italijansko. Ako pa bi si Battara ogledal razmerje prebivalstva, konstatiral bi, da so bili le meščanje Italijani, po deželi, kjer je tudi takrat stanovalo pristno slovensko-hrvatsko prebivalstvo, pa je italijanski veleposestnik izdajal te svoje kolone za Italijane. V dotiki z veleposestnikom je kolon občeval za silo po italijanski, zato se ga je prištevalo z družino vred Italijanom. Battara bi moral konstatirati, da je le od leta 1866. naprej prenehala vez med inteligenco takraj in onkraj Adrije. Naraščaj iz kraljevine je prenehal. Italijani takraj Adrije sami pa niti niso imeli dovolj naraščaja, da bi bili zasedli vsa vodilna mesta. Vzdržali so svojo pozicijo le toliko časa, dokler je vlada smatrala Trst in Primorje etnografično in politično italijansko in je vsled tega umetno vzdrževala italijansko uradništvo. Battara izgublja izpod oči odločilno okoliščino, ki je prinesla v razmerje narodnosti docela nova števila t. j. veletrgovina in veleindustrija. Trst od leta 1880. naprej postal je najvažnejši trgovski emporij avstrijski, ustanovile so se v mestu velike industrije. Prenehalo je srednje trgovstvo in obrtništvo v mestu,

ki je slovenske in hrvatske delavce držalo v družinski dotiki z italijanskim gospodarjem. Velike industrije so nasprotno nabrale tisočero delavcev iz zaledja Trsta, tako da je navidezno kar čez noč delavstvo v mestu pokazalo slovensko lice. Ni bila ne slovenska politika, ne pomoč vlade, marveč razvoj industrije in trgovine, ki je tako temeljito premenil položaj. Po Dalmaciji in Istri rapidno propada sistem sinjorije in kolonov. Kakor se rušijo velika posestva, tako mali posestnik postane sam svoj in Hrvat. Zopet je prememba gospodarskega sistema, ki je v dobi komaj ene generacije dala etnografično Primorju in Dalmaciji drugo lice. Pri tem Battara tudi docela pozablja, da italijanska premoč v Primorju in Dalmaciji ni slonela na drugem nego na trgovini in na veleposestvu. V kulturnem obziru italijanstvo ni ničesar storilo, kajti za dobo 600-letne benečanske vlade bi bila Dalmacija in Primorje že davno polatinjena, ako je republika beneška skrbela za kulturni napredek teh krajev. Le propad italijanske trgovine, industrije in veleposestva imel je kot nujno posledico, da je Primorje in Dalmacija po masah nekulturnega ljudstva morala pokazati svoj etnografični značaj.

Zgodovine Battara mnogo ne pozna. Dovolj ako navedemo eno trditev: „Hrvatsko gospodstvo v Dalmaciji trajalo je celih 36 let od 1052. do 1088.“ Da so prišli Hrvatje nadalje okoli 600 l. po Kr. v Dalmacijo, da je kralj Tomislav bil vladar Dalmacije, Hrvatskega, Bosne in Hercegovine in je zmagovito odbil napad bulgarskega carja Simeona Velikega tako, da je hrvatska moč segala do Morave, da je Koloman Arpadski šele l. 1102. postal hrvatsko-dalmatinski kralj, o tem Battara ničesar ne ve.

Bolje točen je v citatih hrvatskih in slovenskih časopisov zadnjih let, ker se je dejansko tudi v teh zadnja leta politika nekoliko

realnejše odrazila. Z reško resolucijo se je poravnal spor Hrvatov in Srbov s Hrvatsko-slovensko zvezo v državnem zboru postal je aktiven program Antona Starčevića t. j. zveza Slovencev in Hrvatov, ki bi se nanizala v obliki trijalizma v skupno monarhijo, namesto doseđanega dualizma.

Battara konečno priznava, da je dosedanja uravnava države nemogoča in da se tudi med nemškimi politiki spoznava vedno jasnejše, da se slovanski pohod ne da več ustaviti. Priznava celo, da tudi protivje Ogrske ne zadrži več razvoja Jugoslovanov, ter ogrski državniki danes vedo, da s silo ne bodo več mogli braniti dualizma proti Avstriji odprti na Jugoslovane. Sklepa svojo knjižico z besedami: Naj si bodi zopetna uravnava monarhije taka ali inaka, morala bo prinašati Slovanom novih pridobitev, Italijanom novih izgub, bo korak proti trijalizmu.

— — — Ljudevit Furlani:
O najvažnejših političnih in socijalnih strankah in strujah ali kratek uvod v praktično politiko. (Ljudska Knjižnica. Celje.)

Izdajatelj Vekoslav Spindler v predgovoru povdarja načelo, da je treba v političnem delu temeljito izobrazbenih ljudi: „Ako bi bili voditelji slovenske politike vsaj za dobe Misije imeli nekoliko teoretične izobrazbe, bi se ne bil klerikalizem pri nas nikdar tako razširil in se tako trdno ukoreninil na slovenskih tleh.“ Iz tega sledi, da je bilo delo naročeno, da mu je splošni smoter dati nekoliko teoretične politične izobrazbe, ožji in bistveni smoter pa dati navodilo v političnem boju proti klerikalizmu na Slovenskem. Knjižice zaradi tega ne moremo presojati prestogo, saj jo najbolj označuje priloga t. j. program stranke na Štajerskem. Pisatelj živi že nekaj let na Angleškem in je prej več let urejeval glasilo narodno-napredne stranke v Celju, iz tega dvojnega stališča obdelava posamezne politične struje. Po eni

strani ima pred seboj angleške velike vzgledne struje liberalizma in konservatizma, po drugi strani pa ne more opustiti ozke domače podlage in malenkostnega političnega strankarskega in narodnega življenja Slovencev. Po eni strani zavzema gledišče angleških liberalnih politikov, po drugi strani je hoče aplicirati na majhne slovenske stranke. Zaradi tega je tudi pouk za naše razmere le malo praktičen. Glavna napaka dela je, da ne precizira liberalizma, klerikalizma, socializma, krščanskega socializma, narodnjaštva, konservatizma, demokratizma, kakor je snov knjige razdeljena, načelno a tudi ne podaja stvarno zgodovinskega razvoja in gospodarske podlage, ki je edino merodajna, za naše kraje. Pri tem v celem delu, kjer le more, podtika ono nenavist proti klerikalizmu, ki je na Slovenskem samo protifarštvo in nič drugega. To nesoglasje med velikopoteznimi nazori državnikov in politikov Angleške in malenkostnimi nazori, nastalih na domačih tleh med breznačelnimi strankami, knjigi jemlje širši pomen in vsak znanstveni značaj.

Posamezne teze so postavljene presplošno. Na primer: „današnja država je plod omike naših dni“. In vendar je država konservativna, tvori podlago za razvoj. Država je vedno plod omike gotove pretekle dobe ter hrani v sebi prvine, iz katerih se je kot veliki organizem razvila tekom tisočletji. Tako trdi pisatelj, da je mestna republika, poseben tip države, t. j. „prostovoljna združitev več rodov in vasi v eno enoto, ne da bi jih kdo v to zvezo silil. Temelj mestne republike ni tvorilo sorodstvo, marveč meščanska pravica, t. j. neki sporazum med onimi, ki so se prostovoljno združili“. Dodela napačno razlaga postanek fevdalnega sistema, trdeč, da je rimsko papeštvo prevzelo politično dedščino rimskega cesarstva, da pa ni bilo nikjer avtoritete in se je pričel boj vseh proti vsem, ki je razvil oni družabni red, katerega imenujemo fevdalni sistem. Ta razlaga ne odgo-

varja ne zgodovinsko ne socijologično. Kakor so v starem veku grške z mečem priseljene čete ustanovile svoje tabore in mesta in se je pri enaki pravici vseh bojevnikov ustanovila prvotna forma stare grške demokracije in republike, ki je svojo moč zajemala v tem, da so zavojalci ostali strogo ločeni od premaganih plemen, ki so služili kot sužnji ter so te republike vladale le toliko časa, dokler je ta ločitev čete zmagovalcev in podjarmljenцев veljala, ravnotako je fevdalni sistem le drug način razdelitve premaganih plemen, t. j. vsa podjarmljena dežela razdelila se je med posamezne zmagujoče bojevnike, ki so postali neodvisni gospodarji vsak svojega kraja iz utrjenega gradu.

Furlanijev liberalizem nosi močno angleško barvo, je pa premalo določen in zahaja v socializem. Tako na strani 11. razlagaje osebno svobodo trdi: samo celokupnost je pravi gospodar nad svobodnim človekom. Stanovsko in razredno stališče vseskozi zamešava; za industrijalne stroke priznava potrebnost kolektivne uredbe. Na strani 15. naravnost pravi: „da je liberalizem spoznal svobodno združevanje delavstva za pot do osvoboje od kapitalizma“. Poimovanje države kot višjega skrbnika mu je prav tako socijalistično kakor liberalno. In vendar je šele socializem zahteval, da postane država pred vsem kulturna organizacija in je liberalizem nasprotno zahteval, naj država ostane stroga pravna organizacija, ki pušča polno svobodo vsakemu posamezniku. „Podredovano bogastvo uničuje načelo enakosti ter dejstvuje protisocialno“. S tem se postavi Furlani načelno proti lastnini.

Krščanstvo razlaga v smislu Tolstoja. Prvotno organizacijo krščanstvo imenuje demokratično, tik tega ga navaja protivnost apostola sv. Pavla proti krščanski ženi. S tem, da je bila žena oropana svojih pravic, je demokratičnost izgubila že prvi svoj temelj. V geslu Ciprijana: „Extra ecclesiam nulla salus“ vidi temelj današnjemu klerikalizmu.

Rimska cerkev ni samo vera (ne!) temveč tudi posveten vladni sistem. Na strani 30. ne odgovarja zgodovinski resnici, da je nastala prva krščanska cerkev z neodvisno ustavo v Bgariji. Trubarju pripisuje za Slovence ustanovitev slovenske narodne individualnosti.

Privedla bi predaleč podrobna kritika precej bogato nanizanih podatkov, razlag in citatov ter bi se dalo dobiti preveč protislovij! Pred vsem bi bilo izločiti angleško stališče in gospodarski položaj Slovencev. Pisatelj hoče tudi preveč nuditi tako, da končuje svoje delo s posebnim poglavjem: „Mirovno gibanje“. Pisatelj stoji na stališču svobodomiselnosti, glavni značaj te pa je neopredeljenost, nejasnost in neporabnost za praktično življenje. S tem je knjiga izgubila svoj smoter. Pisatelj kaže veliko znanja, iz čega dela veje iskreno stremljenje po individualni polni svobodi.

Četudi knjiga po želji izdajatelja ne bo imela uspeha za kroge, katerim je bila namenjena, se knjiga da spridoma čitati in daja onim ljudem, ki se hočejo pečati s politiko vsaj nekoliko širšega pregleda.

Umetnost.

Literatura.

H. Tuma. Ivan Cankar: „Milan in Milena“. Z neko tesnobo jamemo čitali zadnja leta nova Cankarjeva dela. Kedar Cankar zapusti bogati svet čustvenega stremjenja in se hoče lotiti velikih problemov, knjigo po čitanju odložimo razočarani. Le socialni problem intuitivno dojema. Zato je Cankar dal najboljšega v „Za križem“ in „Hlapcu Jerneju“. Cankar ne more biti drugačen kakor realen-subjektiv. Le kar ga polni, kar sam doživlja, kar neposredno vpliva nanj, le to nam zna mojstersko slikati. Svoje realno čustveno življenje v sredini, ki ga objema, nam s tako krepkimi umetniškimi potezami zariše, da moramo dolžiti svet, ki ga obdaja, kedar smo razočarani odložili novo njegovo knjigo. Ko je Cankar presto-

pil meje svoje čustvenosti, ko si je stavil problem „Volje in moči“, dal nam je najslabše svoje delo. Ko nam hoče rešiti problem ljubezni in se ob tem takne domovine, materine ljubezni in vere, mu brezmočno omahne pero.

Jezik Milana in Milene je glazba umetnika, četudi ne novih strun, Cankar govori bolj in bolj ubrano, napreduje od dela do dela, tu sem polaga vso svojo veliko moč.

Po kompoziciji nam slika Cankar nenormalna, telesno in duševno bolna človeka, Milana in Mileno. Milan in Milena sta odraz njega samega, živita v sredini, ki obdaja Cankarja. Kako malo zdravega spolnega življenja mora videti Cankar okoli sebe? In nič ljubezni! — Neokusna Smrekarjeva skica na platnicah odgovarja spolnemu življenju naše družbe. Tudi Cankar je plod te družbe, neskončno njegovo hrepenenje ne more najti sredi te družbe smeri in cilja. Ko bi Cankar živel med velikim narodom v zdravi, krepki sredini, bi nam ustvarjal velike in nežne podobe iz bujnega življenja okoli sebe. Tako nam nima Cankar kaj dati! Riše sebe, riše žalostno svojo okolico in ne more risati družega nego neskončno koprnečo mladost v objemu gnusne pošasti, ki ga vleče k tlom, ki ga vabi s koščeno roko v neznano daljavo. In kakor družba, ki obdaja Cankarja, nima poguma rešiti probleme domovine, vere in družinske sreče, ki ima svoj najvišji izraz v materni ljubezni, tako tudi Cankarju zastane pero, komaj se hoče takniti problemov nad spolnostjo. Kako krassen je Cankar v pričetku VIII. poglavja do: „tako se je iz bridkosti porodila ljubezen, iz ljubezni spoznanje“. A tega postavljenega si temata na Milanu in Mileni ni znal rešiti.

Psihologična skica Milene-tercijalke je pač ena najkrepkejših v literaturi sploh, a izgublja se v banalnost. Zgodba z Malči je odurna podlost — brez organične zveze

s hrepenenjem in nemirnostjo Milana. Ljubezen Malči je nasprotno krepka zavrnitev nepotrebnega Cankarjevega cinizma. Cankar v zadnji sliki, ki je brez vsake harmonične zveze z zgodovino Milana in Milene, obupa strniti svoje misli, nevoljen zapre knjigo.

— — — Maksim Gorki: „Foma Gordjejev“. Marljiva Goriška tiskarna preskrbela nam je prevod največjega dela izmed zbranih spisov Gorki-ja od l. 1903. Moramo prevajati, ako hočemo podajati slovenskemu občinstvu dela izven ozkega domačega obzorja in prav je, ako zajemamo iz velike literature ruske. Obnavljamo in krepimo na ruskem jeziku tudi svojega. Ne gre spuščati se predaleč v oceno vrednosti prevoda, opazili je pa, da bi se prevajalci iz ruskega morali držati točnejše duha ruskega glagola, ko se nam slovenski prav pod roko nemči. Zakaj bi ne zajemali krepkih izrazov, katere rabimo in katere sprejmemo lahko kot svoje? Da navedam le en stavek. Gorki pravi: „Ot jevo plavnih dviženij i gordoj netoroplivoj pahodki vjevalo saznanjem sili, tvrdoj uvjerjenostju v sebe“. Prevod pa se izvija in opisuje takole: „Njegove odmerjene kretnje in njegova ponosna zlozna hoja je svedočila o čutu lastne moči in o veliki samozavesti“. Kaka razlika v moči izraza, in podobe! Zakaj ne rabiti izraza „plavno“ naravnost, ako že nečemo pravilno prevajati? „Plavno dviženje“ je „lahko gibanje“ in ne „odmerjene kretnje“, kar je nekaj povsem drugega. „Saznanje sili“ je slovensko „zavest sile“. „Uvjerjenost“ naj ostane tudi slovenski uverjenost, ki je že uvedena v slovensko literaturo. „Netoropliva pahodka“ je „nespešna ali že mirna hoja“, zlošno se križa z ruskim složno-komplicirano. Ves odstavek bi se dovolj krepko glasil, ako ga sporedimo ruskemu: „Od njega lahkega gibanja in ponosne, nespešne hoje vela je zavest sile, trdne uverjenosti v sebe“. Takih vzgledov dobili bi

po prevodu prav mnogo. Čemu se prevajalec tolikokrat poslužuje nemške oblike futura, ko ga vendar ne dobi nikjer v ruskem originalu. Gorki pravi: „vesna pridet“, „vlyubljatse stanut ljudi“; prevajalec: „pomlad bode prišla“, „ljudje se bodo zaljubili“.

Gorki nam je najboljši slikar ruskih skitalcev samoukov, krepkih postav iz dna ljudskega življenja. V tem je dosedaj nedosežen in to mu je ustvarilo prvo njegovo pisateljsko slavo. V Fomi Gordijevelem se Gorki povzpneja do velike slike ruskih trgovcev selfmademan. Tak nam je Ignat, oče Fomov, tak nam je prototip njegov Majakin. Podaja nam sliko ruske trgovine na Volgi z bujnim, razuzdanim življenjem bogatašev samotvorcev, ki so obogateli ob izkoriščanju ruskega mužika po svoji neugnani moči razuma in volje. To veliko sliko nam Gorki daje v bogatem blaglasnem jeziku. Kako lepe so slike prirode in gibanja na Volgi! Kako globoko psihologični so pogovori sanjavega otroka Fome z jekleno-trdim očetom Jgnatom! Istega s kumom Majakinom! Kako drugače Gorki obdelava in rešuje spolno ljubezen od Cankarja!! Dočim je ljubezen za bolne duše močan strup, je za zdravo ravno to, kar ogenj železu, ki hoče postati jeklo! — Cankar - Milanova ljubezen je strup! „Človek se rodi v trpljenju, da bo stremil, kakor iskre, navzgor“. — Cankarjevo trpljenje tlači k tlom! Človek je življenje in razven človeka sploh ni življenja! — Cankarjev človek je negacija življenja! Foma je v marsičem podoben Milanu, zato mu kum Majakin zakliče: ti si gnila bolezen svojega očeta.

Kako močno zveni v Gorkem struna ljubezni! Četudi je bil telesno čist, hotelo se mu je plakati ob njenem šepetu; čustvo, da je izgubil nekaj dragocenega. Tudi črnooka delavka, ki se prodaja in koketa Sofija Pavlovna — v obeh tli z neodoljivo silo moč ljubezni — tudi v objemu Fomovem — spolnost ni cinizem Milana-Malči.

— — — **Julius Zeyer: „Andrej Černišev“.** Ista tiskarna dala nam je drug prevod, iz češčine, v stilu rokoko in prenasičen romantičnosti. Polno fraz, raztresenih stavkov! Polno kričecih pretiranih podob, psihologične in historične neresničnosti! Roman, kakor se naročajo za cene podlistke — za in v kvar ženski in možki nezreli mladini! Čemu segati po neznatnem Zeyerju, po neslovenski češčini, ko imamo veliko rusko delo Danilevskega Mirovič. Danilevski odpira veliki zgodovinski ruski svet, kaže nam Petra in Katarino, v njih pravi veličini, vrvenje ruskega ljudstva, daje veliko sliko porajajoče se ruske kulture. — Prevod je slab, jezik nejasen, polen pogreškov. S takimi prevodi se pridi jezik in okus.

Gledališče.

H. Payer. Odprava gledališčne cenzure v Angliji. V angleškem parlamentu je bil podan predlog za odpravo gledališčne cenzure in bil tudi sprejet. Akoravno je še daleč doba, ko zgine vsaka cenzura, je ta slučaj velikega pomena, ker je to v boju za svobodno izražanje ljudskega mišljenja zopet en korak naprej. Cenzura je v Angliji že zelo stara; ekzistirala je že za časa kraljice Elizabete. Takrat je imel „master of the Revels“ nalogo nadzorovati zabave in s tem tudi predstave. Zakonito določena pa je bila še le l. 1736. od Roberta Walpolea, ki se je čutil užaljenega po političnih satirah Fieldinga in je radi tega prepovedal igrati dotične satire. Na ta način ima cenzura svoj izvor v političnem maščevanju v strahu pred ožigosa nju sodobnih nezdravih razmer in v boju konservativnih elementov proti novim idejam in novim stremljenjem. Iz teh vzrokov je prepovedala na pr. cenzura igrati za časa Jurija III., l. 1820. Shakespearovega „Kralja Leara“. V nekem drugem slučaju je prepovedal cenzor gotovo igro Thomsona, čes, da je pisatelj politični strankar,

kajti spadal je k stranki, katera je bila cenzorju trn v peti. Takih slučajev se da naštetih nepregledna vrsta ne samo v Angliji, temveč pri vsih „kulturnih“ narodih in tudi nam Slovencem ni bilo prizanešeno.

Gledališčna cenzura je jedna najhujših cenzur, ker ovira dramatika-umetnika, kajti nekaljena svoboda je glavni predpogoj umetniškega stvarjanja. Cenzura kateri podlega tudi gledališče je ostanek iz absolutistične dobe, katerega odstranitev zadržujejo le še konservativni klerikalni, feudalni in privatno-kapitalistični elementi, ki se boje iz znanih vzrokov demokracije in socializma. Danes, ko se nahaja demokracija še le pri prvih korakih, je zelo težko napisati sicijalno dramo, ki se peča z novodobnimi socialnimi tendencami, ali pa satiro, ki ožigosa zastarele in nesmiselne navade in razvade, kajti vladajoči krogi so navadno bolj ali manj strupeni nasprotniki tendenc, ki hočejo odstraniti „status quo“. Napisati tako dramo pomenja, da ne pride na oder in da ostane na papirju. Biti mora precej nedolžna, da jo prenese konservativen nos cenzure. Po zaslugi cenzure se vrti vsebina gledaliških iger navadno le okoli najnavadnejših prikazni človeškega življenja. Postaviti se sme na oder vse, samo to ne, kar ogrožuje „status quo“. In če hoče imeti avtor uspeh, ne sme prezreti spodnega perila in erotične dvoumljivosti. Izmisli si lahko gorostasne efekte in najbanalnejše scene; riskantne pa so globokejšje ideje, smeli miselnji poleti v bodočnost in riskantno je tudi globokejšje brskanje v socialnih razmerah obstoječega družbanega reda — radi cenzure.

Predlog za odpravo gledališčne cenzure v Angliji je nov dokument, da gledališče kot kulturni zavod, na gotovi stopnji demokratizacije ne more biti več ovirano z zastarelimi formami nedemokratske dobe. Demokratska ideja zahteva brezpojno prostost umetniškega izraza

obstoječih razmer, novih idej in novih socialnih tendenc. Zato je naloga demokracije in socializma, da odpravi enkrat za vselej vsako cenzuro.

Veda.

Narodno gospodarstvo.

H. Tuma. Literatura. Dr. Emil Brezigar: „Vorboten einer Wirtschaftskrise Deutschlands“. Berlin.

Pisatelj nam hoče dati statistično utemeljeno sliko gibanja rednega gospodarstva, vidnega na proizvodanju surovin in med temi kot podlaga vsemu industrijskemu gibanju na proizvodanju železa. Razločuje splošne industrijske krize, ki so produkt desetletnega razvoja ter obsegajo vse gospodarsko in socialno življenje kakor tudi krize, ki nastajajo vsled premembe produktivskih in prometnih pogojev. Te krize niso več gospodarskega izvora in torej ne spadajo v sfero nacionalnega ekonoma. Vzrok rednih gospodarskih kriz, o katerih razpravlja pisatelj, je prosti kapitalizem (ali bolje rečeno prosta konkurenca pri proizvodanju ne glede na kak proračun konsuma.) Pisatelj izrecno poudarja, da njegov opis rednih gospodarskih kriz velja le, če se abstrahira od vseh postranskih posebnosti pa izvengospodarskih momentov ter se zavzame stališče, da ostane industrija sama sebi prepuščena, torej izven tehničnih socialnih in političnih vplivov. Razprava ne podaja novega, zato pa pregledno in stročno kaže, kako industrija vsled proste konkurence in samasebi prepuščenja po prirodni poti proizvoda perijodične krize.

Ako bi naši gospodarski organizatorji pred 20. leti to knjižico čitali in snov premislili, ne stali bi danes pred tako občutno krizo komaj razvijajoče se slovenske trgovine in obrti. Zato priporočamo tudi danes čitanje pripravljalega dela dr. Brezigarja vsem onim, ki hočejo razumeti tako akutno gospodarsko krizo med nami.

Ko so leta 1898. do 1901. prihajali k meni kot tedanjemu voditelju gospodarskega gibanja na Goriškem trgovci in obrtniki na svet za ustanovitev raznih podjetij, sem jih vedno opozarjal pri raznih strokah, da ima vsaka stroka svojo dobo, v kateri se obratovanje skuša razširiti preko gotove meje in da potem nujno sledi reakcija, da je treba torej za vsako obrt in trgovino posebej vzeti gotovo, dobo najnižje stanje za podlago proračuna. Ni dovolj, da trgovec in obrtnik konstatira: danes je položaj najugodnejši, marveč mora iz tega sklepati na naravno reakcijo, ki mora slediti in katera veže gospodarske moči tako, da pride brez rezerve do poloma.

Statistično kaže Dr. Brezigar gotov gospodarski cikel na oni surovini, ki tvori podlago industriji na železu. V gotovi dobi raste množina produciranega železa in vsled tega narašča tudi konsum. S tem rastejo cene industrijalnih produktov, izboljšujejo se mezdne razmere, vsled tega se izvabi glavnic, da se v večji meri obrača v industrialna podjetja. Razveže se prosta konkurenca podjetij med seboj v tekmi za dobičkom in vedno večjem proizvajanju toliko časa, da se zaloga prenapolni. Kedar se je to zgodilo nastopijo nasprotni znaki pojemanja moči industrije, odpuščenje delavcev, padanje cene produktov vsled preobilice izdelkov in pomanjkanje kredita industrijalnim podjetjem. Ker je podjetje, računajoč z ugodnim trgovskim položajem pri dvigavanju industrije vse svoje denarne moči porabilo za najširšo podlago in najprostejšo konkurenco tam mora naravna kriza imeti kot posledico polom dotičnega podjetja. Na podlagi lepo razvrščenega statističnega materiala nam Dr. Brezigar kaže kako so nastopile in morale nastopiti depresije leta 1901—1902. in 1908—1909.

Vsaka kriza ima zopet v sebi že vse predpogoje za novo dviganje industrije in prometa. Ob krizah se odtegne mobilni denar in se tako

podjetja ter vsled nastopivših polomov zožijo. S tem se zmanjša produkcija, nastopi pomanjkanje in iskanje izdelkov ter zopet iskanje delavcev, širitev podjetij. Tako je statistično dokazano, da je vsaki industriji in trgovini mogoče na podlagi gibanja zadnjega 10-letja pri gotovih strokah, ki se počasneje razvijajo tudi v nekoliko daljši dobi, mogoče dobiti one številne podatke, iz katerih se da proračunati minimalna in maksimalna glavnic, potrebna za kako podjetje, in ona meja, do katere se sme porabiti kredite v svrhu razširjanja podjetja oziroma, koliko približne rezerve mora vsako podjetje imeti, da brez težave preboli navadne pravilne gospodarske krize v gotovih dobah.

Kriza nastane pri današnji gospodarski organizaciji proste konkurence vsakokrat, kedar nadprodukcija pada skupaj s tesnostjo denarja v eni dobi. Ta stavek, katerega postavlja Dr. Brezigar, ni sicer docela logičen sklep iz njegove preiskave, ker ste tesnoba denarja in nadprodukcija kavzalno zvezani. Pravi vzrok krize je vedno le popolnoma prosta konkurenca, ki nima pred seboj dejanskega konsuma. Rekli bi morda pravilneje, da mora gospodarska kriza nastopiti vsakokrat, kedar se je produkcija širila neomejeno v prosti konkurenci in ni upošteval naravni narast ali pa omejitev konsuma. Pravi vzrok vsake gospodarske krize je vedno le nesorazmerje med produkcijo in konsumom. Kriza torej ne nastaja vsled tega, ker produkcija in denarna tesnoba v eni dobi nastopita skupaj. Tudi nadprodukcija in denarna tesnoba ne nastopita istodobno, marveč sledi denarna tesnoba nadprodukciji in takrat postane kriza le vidna, dočim je bila z viškom nadprodukcije že gotova, in je dobila v denarni tesnobi le svoj konečni izraz. Po vzgledu kriznih dob 1901/2. in 1908/9. Dr. Brezigar sklepa, da Nemčija stoji v letu 1913. pred navadno gospodarsko krizo. Seveda ne sme nikogar motiti pri tem po-

litična konstelacija, ki gospodarski položaj v državi docela premeni ter izpreobrne najaktuelnejše industrijalne krize nakrat v nasprotje. Nemirni politični položaj 1912. in 1913. radi tega tudi celoma odjemlje pogled na razvoj navadnih gospodarskih kriz.

Razprava je jako lepo pisana ter bi priporočali, da se vsaj v slovenskem izveščku prinese pred naše industrijalno in trgovsko občinstvo ter ga uči gledati nekoliko predse.

Diversa.

Dr. Franc Soukup bil je dne 2./4. 1913. pri dopolnilni volitvi v državni zbor okraja Slano-Kladno izvoljen z 8532 od oddanih 9399 glasov, ostali glasovi so odpadli na narodno delavsko organizacijo. V industrijalnih centrih, kjer je zavedno češko delavstvo, narodna delavska organizacija torej ne more dobiti tal, pri nas služi za vzgled.

30. marca t. l. bile so v **Argentiniji** dopolnilne volitve. Rezultat v glavnem mestu Buenos Aires je bil tak, da je od 136.000 vpisanih volilcev, volilo 109.000. Pri volitvi v senat zmagal je socialista Del Valle z 42.262 glasovi, v zbornico socialista Repetto in Bravo z 48.700 glasovi, ki sta pustila za seboj radikalce z 30.700 in meščansko zvezo z 22.500 glasovi. —

„Proletarca“, ki izhaja VIII. leto v Chicagu, se je prodalo majskega lista 12.500 izvodov. —

Na zagrebški univerzi bilo je vpisanih l. 1912. 1045 slušalcev, od

teh 684 juristov. Iz Dalmacije bilo jih je 121, iz hrvatske Istre 16. Žalostne politične razmere hrvaško-ogrske in te številke nam kažejo bolj kakor vse drugo, da zagrebško vseučilišče ne sme biti vzgajališče naše akademične mladine.

Na **X. internacionalnem geografičnem kongresu** v Rimu zastopal je Dr. Viktor Dvorsky češko geografično društvo ter predaval o predmetu: „tipi naselbin med Jugoslovani“.

Gregor Prosen v Železnikih je našel rudosled 2,268.650 m³ s železom, svincem, cinkom, ogromno množino bakra in premoga. Vabil je Slovence zaman. Pristopili so Angleži, Francozi, Lahji, Madžari in Nemci ter osnovali družbo Gregor Prosen et Co. 15. IV. 1913. v Železnikih s tehnično vodjo Edvarda Battin iz nemškega Moravskega.

„Ženski List“ je začel izhajati v Ljubljani s 1. majem tek. leta. Izdaja in urejuje ga Alojzija Stebi, urednica „Zarje“. Posamezne številke stanejo 10 vin. Do konca leta 80 vin. Izhaja vsako prvo soboto v mesecu. Prva številka je lepa; program jednat. Priporočamo.

— st. —

„Vzajemnost“ — zvezo izobraževalnih organizacij na Kranjskem je c. kr. vlada v Ljubljani razpustila, češ da je s predavanjem pisatelja I. Cankarja „Slovenci in Jugoslovani“ prekoračen društveni delokrog. Pisatelj I. Cankar je vsled tega predavanja pod obtožbo po § 305. kaz. zak.

»Našim Zapiskom« v oceno ali zameno doposlane publikacije:

Leonid Andrejev, Judež Iškarijot in drugi. Eleazar. Goriška Tiskarna. Gorica 1913. *)

Julius Zeyer, Andrej Černišev. Goriška Tiskarna. Gorica 1913.

Leo Pibrovec, Pred vaškim znamenjem. Goriška Tiskarna. Gorica 1913. *)

Vlad. Knaflič, Vseučilišče v Trst! Spomenica slovenski javnosti. Samozaložba. Gorica. *)

Veda. L. III. št. 1, 2. Gorica.

Čas. Znanstvena revija »Leonove družbe«. L. VII. zv. 3. Ljubljana.

Omladina. L. IX. št. 9.—12. Praga.

Ženski list. L. I. št. 1. Ljubljana.

Prudy, Revue mladeho slovenska. L. IV. št. 5.—6. Ružomberok.

Akademie, Revue socialisticka. L. XVII. št. 7. Praga.

Swiat Słowianski. L. IX. št. 1. Krakow.

Strokovna glasila: Stavbinski delavec.

Tobačni delavec.

Rudar.

International.

Železničar.

Głos Urzedniczy. L. V. št. 4. Krakow.

Politična glasila: Proletarec, glasilo ameriškega, socialističnega delavstva, Chicago.

Glasilo slovenske narodne podporne jednote, Chicago.

Preporod, Ljubljana.

---

*) Oceno prinesemo. Ured.

